

Guia pràctica per a la incorporació de la perspectiva de gènere en la prevenció i l'abordatge de les addiccions

Sèrie Benestar i Ciutadania

L'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona presenta *Guia pràctica per a la incorporació de la perspectiva de gènere en la prevenció i l'abordatge de les addiccions*, un instrument tècnic elaborat des del convenciment que la incorporació efectiva del gènere en el camp de la prevenció i el tractament de les addiccions és fonamental i necessària, integrant la violència de gènere com un element afegit en l'abordatge de les addiccions.

L'elaboració d'aquesta guia parteix del marc conceptual de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona, des del qual es volen impulsar i promoure estratègies integrals i transversals incorporant la perspectiva de gènere en tots els programes i processos de treball: disseny, implementació i avaluació.

Aquesta publicació forma part de la col·lecció Eines i ha comptat amb la participació de d'un grup de tècnics i tècniques que treballen en l'àmbit de les addiccions, aportant la seva experiència i necessitats detectades en la pràctica professional.

Autoria

Gemma Altell Albajes i Mercè Martí Baliarda
G360 Cartografies Humanes i Socials

Direcció i coordinació

Anna Jiménez Viñas, Maribel Serra Canadell, Núria García Rosell
Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social
de la Diputació de Barcelona

1a edició: setembre de 2021

© de l'edició: Diputació de Barcelona
© dels textos: Gemma Altell Albajes i Mercè Martí Baliarda

Producció i edició: Subdirecció d'Imatge Corporativa
i Promoció Institucional de la Diputació de Barcelona

Composició: Ormograf

Índex

Presentació	6
Introducció: Intervenció en drogues des de la perspectiva de gènere	7
Per què cal introduir la perspectiva de gènere en el treball en drogues dirigit a adolescents i joves?	7
A qui va dirigida aquesta guia?	8
De qui parla aquesta guia?	9
Marc legal i jurídic	10
Conceptes clau de gènere	11
Reflexionant sobre el gènere i les drogues...	15
Sistema sexe-gènere en l'àmbit de les drogues	15
Androcentrisme	16
Socialització de gènere	17
Mandats de gènere	17
Miratge de la igualtat	21
Estigma i autoestigma	22
Principals diferències i desigualtats de gènere en el consum	24
Patrons de consum	24
Inici del consum	26
Efectes del consum	28
Percepció del risc	29
Substàncies de consum i pantalles	30
Violències sexuals i sexualitat	37
I..., com ens hi posem?	39
Treball amb nois i noies	39
Treball amb famílies	42
Treball amb altres professionals	43
Producció de materials, campanyes i continguts de xarxes socials	43
Oci nocturn com a context paradigmàtic del treball amb joves	44

Deu passos pel treball des de la perspectiva de gènere	48
Eines per a l'avaluació del grau d'incorporació de la perspectiva de gènere en els nostres programes i serveis	53
FAQS: Preguntes freqüents	55
Recull de recursos i bones pràctiques	59
Bibliografia	64
Agraïments	68

Presentació

El gènere és un determinant de la salut i element clau per comprendre el significat que té l'ús i l'abús de les addiccions per a homes i dones. Sovint a l'hora de prevenir i d'intervenir es considera la població com un conjunt homogeni quan la resposta social al consum de drogues i altres addiccions no ho és. Incorporar l'enfocament de gènere implica considerar i analitzar les particularitats, les necessitats específiques, els factors de protecció i factors de risc d'homes i dones en l'inici i el consum de drogues i altres addiccions adequant, així, la intervenció a partir d'aquestes diferències.

La *Guia pràctica per a la incorporació de la perspectiva de gènere en la prevenció i l'abordatge de les addiccions*, com a document de treball elaborat per als ens locals de la província de Barcelona, vol ser un recurs pràctic de suport als professionals per facilitar la incorporació de la perspectiva de gènere de manera transversal i sistemàtica en el disseny, la planificació, l'execució i l'avaluació de les actuacions i espais de prevenció i d'atenció de les addiccions. Tanmateix, és fonamental que cadascú, individualment, en el seu rol professional, pugui identificar quines són les seves dificultats i obstacles personals i socials per portar a terme aquesta incorporació.

Espero que aquesta guia sigui útil als i les professionals que treballen en el camp de les addiccions. Tenir en compte aquestes diferències de gènere ajudarà a abordar adequadament les intervencions i millorar la seva eficàcia. Un compromís i un repte de les organitzacions i equips tècnics per aconseguir una societat més igualitària i equitativa.

LLUÏSA MORET SABIDÓ
Presidenta de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social
de la Diputació de Barcelona

Introducció: Intervenció en drogues des de la perspectiva de gènere

Per què cal introduir la perspectiva de gènere en el treball en drogues dirigit a adolescents i joves?

A continuació presentem una guia que pretén aportar eines professionals per a la comprensió del fenomen de l'ús, l'abús i la dependència a substàncies per part de la població jove des de la perspectiva de gènere. Introduir aquesta mirada facilitarà que qualsevol intervenció que fem respongui de forma més ajustada a la realitat diversa que vivim, incorporant la clau de les desigualtats estructurals de gènere que tenen impacte en el context de drogues igual que en la resta d'esferes socials i, per tant, de les nostres vides.

Aquesta guia espera aportar pautes per respondre preguntes com:

*Per què el consum de drogues com l'alcohol, el tabac i els hipnosedants és més elevat en noies de 14 a 18 anys? Per què per altra banda el consum de drogues il·legals és més alt en nois de 14 a 18 anys?*¹

Per què tot i haver augmentat el consum de cànnabis en els últims temps es mostren diferències significatives entre nois i noies sent més elevat el consum dels nois?

«Aplicar la perspectiva de gènere a l'àmbit dels estudis sobre els usos de drogues suposa qüestionar els models epidemiològics basats en les diferències de sexe i atendre la situació de les dones des dels mateixos contextos en què usen i abusen de determinades substàncies psicoactives. Aquí el gènere és una perspectiva metodològica, una manera de coneixement de la realitat social que permet comprendre la diferència.» [Romo, 2006]

1. Les dades sobre patrons i pautes de consum en població adolescent (14-18 anys) que apareixen al llarg del document formen part de l'ESTUDES 2018-2019 (Plan Nacional sobre Drogas).

Des de la perspectiva de l'anàlisi dels impactes d'aquestes desigualtats estructurals pretenem:

- Identificar diferències en els consums entre nois i noies fruit de la socialització de gènere diferencial.
- Entendre les conseqüències diferencials que se'n deriven.
- Obtenir explicacions des d'una perspectiva psicosocial i feminista.

Per què ens cal aquesta anàlisi?

- Per assegurar que es contemplin les necessitats específiques des de la perspectiva de drets.
- Perquè la nostra intervenció estigui orientada a revertir aquestes desigualtats estructurals en lloc de perpetuar-les.
- Per incrementar l'efectivitat dels programes.

El treball amb perspectiva de gènere implica necessàriament un canvi de mirada que passa també per una revisió personal de quins han estat els nostres aprenentatges en relació amb el gènere i quins biaixos, estereotips o prejudicis hem incorporat de forma acrítica. És per aquest motiu que, malgrat oferir en aquest document una visió específica del què implica l'anàlisi de gènere en el context concret de drogues, no ens centrarem en un conjunt de «receptes» a aplicar. Entrenar la mirada per identificar les desigualtats i buscar-ne els perquè és el que ens permetrà sistematitzar la incorporació de la perspectiva de gènere en el nostre treball concret.

A qui va dirigida aquesta guia?

Pretenem que aquesta guia sigui útil des d'un punt de vista pràctic per a totes aquelles persones professionals que treballen directament en l'àmbit de drogues en tots els municipis de la província de Barcelona. És per aquest motiu que s'ha considerat imprescindible comptar amb la col·laboració de professionals que es troben en el terreny directament. El treball en drogues amb població jove no és fàcil per diverses raons; entre aquestes pel fet que les realitats van canviant tot sovint i requereix un esforç de comprensió i d'adaptació constant per part dels equips professionals. La guia pretén aportar algunes claus generals sobre el reflex de les desigualtats de gènere en l'àmbit de drogues més enllà dels escenaris concrets que poden ser canviants.

Des d'aquesta voluntat esperem que aquest document pugui proporcionar algunes respostes a inquietuds que es donen en la quotidianitat de la intervenció, però també que us obri noves preguntes que enriqueixin la vostra tasca professional.

De qui parla aquesta guia?

La guia que trobareu a continuació parla d'adolescents i de joves. De com es relacionen amb les substàncies en funció de com han estat socialitzats/des en relació amb el gènere i els impactes que aquest fet comporta en els patrons de consum, l'edat d'inici, les substàncies que trien, els comportaments sexuals que tenen i les violències que se'n deriven entre altres aspectes.

La majoria dels i de les adolescents han estat socialitzats/des com a homes o com a dones. Aquesta visió binària fa que la diversitat sexual i de gènere no es trobi sovint expressada en els paràmetres educatius habituals. Així, aquesta guia vol fer èmfasi sobretot en les desigualtats de gènere i les conseqüències que comporten en una societat binària com l'actual i, per tant, l'estructura del relat al llarg de la guia es refereix a aquestes dues categories (masculina i femenina) que construeixen realitat i desigualtat. La perspectiva LGTBI no és abordada específicament amb eines concretes, però sí en el marc conceptual des del qual entenem el gènere.

Per parlar d'adolescents també ens cal analitzar com es relacionen amb les seves famílies i quin paper hi tenen tant els pares com les mares i com els podem ajudar com a agents socialitzadors principals.

Així mateix, també trobareu algunes claus per assessorar altres professionals que intervenen amb adolescents i joves sota aquesta perspectiva per tal de treballar en una línia comuna en el territori.

Marc legal i jurídic

El marc legal i jurídic que pot servir d'ajuda per emmarcar les actuacions d'aquesta guia és el següent:

Normativa	Apartats destacats	Àmbit	Enllaç
Marc de transversalització de la perspectiva de gènere			
Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes	Especialment capítols I i IV: Polítiques públiques per promoure la igualtat efectiva de dones i homes	Català	https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&documentId=698967
Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia	Capítol II: Sectors d'intervenció (especialment article 14)	Català	https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/ambits_tematicos/igualtat/Llei11-2014/QL100.pdf
Estratègia nacional sobre addiccions 2017-2024	Capítol 10: metes, àrees d'actuació i objectius estratègics	Estatal	https://pnsd.sanidad.gob.es/pnsd/estrategiaNacional/docs/180209 ESTRATEGIA_N. ADICCIONES_2017-2024__aprobada_CM.pdf
Marc de les violències masclistes			
Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica (Conveni d'Istanbul en vigor des de l'1 d'agost del 2014)	Preàmbul, Capítol III; Prevenció, i articles 25, 36 i 40	Europeu	https://violenciagenero.igualdad.gob.es/marcoInternacional/ambitoInternacio-nal/ConsejoEuropa/Normativa/home.htm
Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal	Títol VIII: Delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals (especialment articles 178, 179, 180, 181 i 183)	Estatal	https://www.boe.es/buscar/pdf/1995/BOE-A-1995-25444-consolidado.pdf
Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere	Títol I: Mesures de sensibilització, prevenció i detecció	Estatal	https://www.boe.es/buscar/pdf/2004/BOE-A-2004-21760-consolidado.pdf
Llei 5/2008, del 24 d'abril, del Dret de les dones a erradicar la violència masclista	Títol II: De la prevenció, la detecció i l'erradicació de la violència masclista	Català	https://www.parlament.cat/document/nom/TL75.pdf
Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista		Català	https://portaljuridic.gencat.cat/ca/de-talls/noticia/eradicacio_violencia_masclista

Conceptes clau de gènere

A continuació es presenten els conceptes bàsics de gènere de forma resumida per facilitar-nos la comprensió del marc d'anàlisi des del qual es treballen els consums en joves en els apartats següents de la guia.

- **Sexe:** fa referència únicament a les característiques físiques –diferències biològiques– que tenim en néixer o les que esdevenen de l'evolució hormonal a l'adolescència.
- **Gènere:** és una construcció social que determina els rols, les oportunitats, les responsabilitats i les expectatives que s'assignen a un o altre sexe.
- **Sistema sexe-gènere:** fa referència a un sistema d'organització social en el qual sexe i gènere són assimilats i, per tant, determina una única forma de mirar el món.

Posa el focus en dos elements principals:

- La conceptualització del **món en dues categories** estanques i binàries: home o dona, i que determinen la majoria dels nostres comportaments, interpretacions de la realitat, prejudicis, etc. (Un exemple molt clar és la necessitat de conèixer el sexe d'un nadó abans que neixi per poder començar a categoritzar i atribuir-li aspectes identitaris.)
- Aquestes **categories no són construïdes de forma equilibrada**; hi ha una desigualtat de poder entre ambdues: els homes com a categoria i el que és considerat masculí té més poder i prestigi que les dones com a categoria i tot el que és considerat femení.
- **Androcentrisme:** està relacionat amb el concepte anterior. Pressuposa l'experiència masculina hegemònica com la universal de forma que, qualsevol altra, és considerada una excepció a la regla. Aquest aspecte inclou les dones i també tots aquells homes que no segueixen el rol de gènere assignat tradicionalment a la masculinitat. Per això sovint, quan es parla d'incorporar la perspectiva de gènere a diferents aspectes de la realitat s'interpreta com si fos parlar de dones; s'atribueix la «normalitat» als homes i les dones són considerades una especificitat o excepció.
- **Socialització de gènere:** és el procés –que s'inicia ja abans del naixement d'una persona– pel qual les dones aprenem a ser dones (d'una manera determinada) i els homes aprenen a ser homes (d'una manera determinada). Es va construint a partir de diferents canals i àmbits com són la família, l'escola, els mitjans de comunicació, la publicitat, etc. La socialització de gènere sovint el que fa és limitar les nostres actuacions, identitats i a vegades fins i tot pensaments perquè ens «encorseta» donant misatges del que és adequat o no en funció del nostre sexe.

- **Estereotips de gènere:** fan referència a idees imposades i simplificades –però assumides generalment– per les persones sobre les característiques, aptituds i actituds de les dones i els homes. Deixem de parlar de persones per parlar d'homes i dones i de la manera correcta i incorrecta de comportar-se d'uns i altres.
- **Atribucions de gènere:** a continuació trobem alguns exemples d'atribucions de gènere habituals que trobem i que solen filtrar-se en la nostra mirada del món i dels comportaments d'homes i dones.

DONES	HOMES
Dependència, sensibilitat, fragilitat, cura de persones, tendresa, sentimentalisme, importància de la imatge, empatia, cura de la llar, rancoroses, «cotilles».	Independència, agressivitat, valentia, competitivitat, domini, autoritat, no expressió de sentiments, impulsivitat, decisió, importància del sexe.

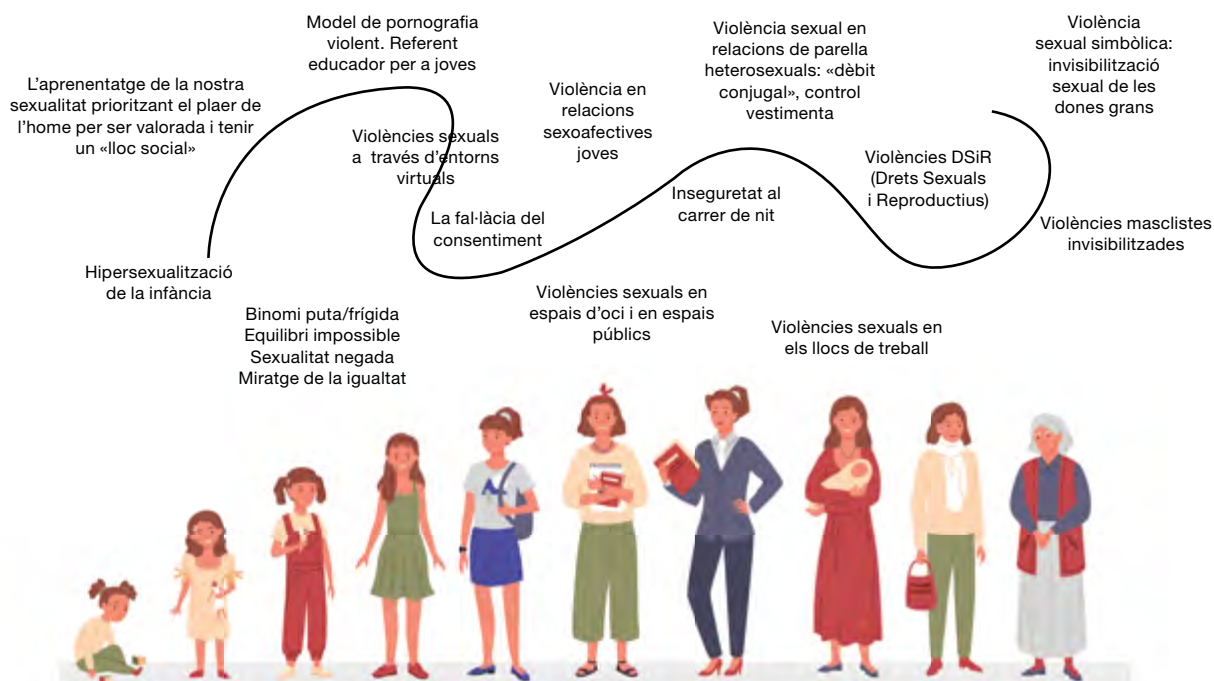
- **Perspectiva LGTBI:** aquesta perspectiva inclou la mirada de gènere explicada en els punts anteriors, però també amplia, clarifica i complexifica la perspectiva sobre diferents conceptes que sovint es confonen. Alhora entra a qüestionar la mirada binària: homes-dones.

Hem de parlar de quatre conceptes bàsics que es refereixen a aspectes diferents i que sovint es confonen: sexe, orientació sexual, identitat de gènere i expressió de gènere. Aquesta confusió quan es produeix pot determinar actuacions que no corresponguin a la necessitat o el desig de la persona que es veu afectada. A continuació presentem un quadre per aclarir les diferències entre conceptes i quines exclusions generen quan no ens «adscriuim» als paràmetres establerts:

	NORMA		EXCLUSIONS
Sexe	Masclé	Femella	Intersexuals
Identitat de gènere	Home	Dona	Transsexuals, transgènere
Expressió de gènere	Masculí	Femení	Dones masculines Homes efeminats
Orientació sexual	T'agraden les dones	T'agraden els homes	Lesbiana, gai, bisexual...

- **Interseccionalitat:** la interseccionalitat és una mirada que ajuda a entendre i afrontar la diversitat de desigualtats i formes d'opressió que creuen les persones i col·lectius, a més del gènere. És l'anàlisi dels privilegis i desigualtats/discriminacions específiques que poden suposar per a una persona l'encreuament del gènere amb els diferents eixos d'edat, origen cultural, religió, orientació sexual, etc. que acompanyen cada persona.

- **Violències masclistes:** la violència masclista no és una violència ocasional, sinó que està profundament arrelada en les relacions estructurals de desigualtat entre les dones i els homes, sent, per tant, una violència estructural. Això vol dir que és una forma de violència que té les seves arrels en la construcció històrica de la diferència entre homes i dones, i que deixa aquestes últimes en una posició de subordinació en totes les esferes de la vida. Cal entendre les violències masclistes (incloses les sexuals) com un contínuum al llarg de la vida de les noies/dones:

La perspectiva de gènere és clau per visibilitzar desigualtats entesa des d'una perspectiva grupal, com alguna cosa no estàtica, sinó en construcció i reproducció a través de les interaccions quotidianes en la vida social [West i Zimmerman, 2009].

El sistema de gènere és el que ordena, atorga valors, normes, costums i comportaments. Contribueix així a les diferències en exposició i vulnerabilitat a factors de risc per a la salut d'homes i dones [Sen i Östlin, 2007].

De forma resumida es presenta a continuació el funcionament del sistema sexe-gènere i la construcció identitària del gènere:

NAIXEMENT

Assignació de gènere a partir del sexe de naixement

SOCIALIZACIÓ DE GÈNERE

Aprenentatge dels mandats de gènere

Agents de socialització:

- Família
- Grup d'iguals
- Mitjans de comunicació: xarxes socials, TV, Internet, jocs d'ordinador...
- Centres de formació: escola, IES, universitat...
- Altres institucions: religioses, polítiques, econòmiques...

CONSTRUCCIÓ IDENTITAT a partir del gènere, la història vital, moment històric, interseccionalitats (altres eixos de desigualtat com lloc de procedència, ètnia, classe social o capacitats)...

Encreuament de les persones

ANDROCENTRISME: L'HOME COM A UNIVERSAL

NÉIXER DONA SUPOSA UN PUNT DE PARTIDA DE DESAVANTATGE SOCIAL

GÈNERE: sistema d'organització social que col·loca les dones i el que és femení sistemàticament per sota dels homes i del que és masculí.
SOCIETAT PATRIARCAL, DICOTÒMICA, ANDROCÈNTRICA

L'EXPRESSIÓ DELS MANDATS DE GÈNERE AFECTA:

Pensaments

Idees, creences, estereotips...

Emocions

Sentiments

Accions

Conductes, actituds...

NO COMPLIR AQUESTS MANDATS DE GÈNERE TÉ PENALITZACIONS I GÈNERA EXCLUSIONS

Reflexionant sobre el gènere i les drogues...

Després d'introduir els conceptes bàsics sobre perspectiva de gènere ens caldrà veure com s'apliquen al context de drogues en concret.

Tradicionalment, l'àmbit de drogues ha estat masculí i masculinitzat. Des d'aquest prisma es comença a llegir i interpretar com a problema social i, també, més endavant des d'una mirada recreacional en altres contextos. Aquesta masculinització respon a diferents qüestions però ha tingut, sens dubte, conseqüències en la intervenció tant pel que fa a la planificació de polítiques públiques com en el disseny de les intervencions, del programes preventius, de les campanyes, etc.

Comencem pel principi:

Sistema sexe-gènere en l'àmbit de les drogues

El consum, l'abús o la dependència a drogues sempre ha estat considerat una transgressió social. Amb els anys, aquesta percepció generalitzada de transgressió ha sofert matisos tant per l'evolució del discurs sobre les drogues com per l'evolució del fenomen en si mateix, que s'ha anat mostrant menys vinculat a criminalització. Aquest canvi s'ha produït especialment en el consum jove en entorns recreatius. Tot i així, es continua considerant un comportament que es troba fora de la norma social especialment si ens referim a les drogues il·legals. Ara bé, com heu llegit en l'apartat anterior, la transgressió, en si mateixa, forma part estructural de la construcció de la identitat masculina hegemònica; això determina que quan els homes consumeixen drogues sovint hi ha un «encaix», una explicació social del perquè i què significa. Els homes aprenen que cal posar a prova la seva masculinitat en diferents moments per reafirmar-la. Especialment en l'adolescència i la joventut. En el cas de les dones no és així. Com explicarem més extensament quan fem referència als mandats de gènere, s'espera de les dones que prioritzin sempre la cura dels altres per sobre de la pròpia i, per tant, el consum de drogues transgredeix aquest mandat en dos sentits: o bé perquè consumir (i encara més si és de forma abusiva) no permet exercir la cura o bé perquè el consum (en contextos recreacionals) és orientat al propi plaer i trenca amb el principi de *Ser pels altres* que va incorporat als nostres (els de les dones) aprenentatges de gènere.

Aquesta mirada diferencial del consum d'homes i dones determinarà diversos aspectes que anirem aprofundint:

- La menor visibilització del consum de drogues per part de les dones o altres persones que no responen a la norma de gènere que ens porta a fer unes lectures determinades sobre la realitat del fenomen que són poc diverses.
- La masculinització dels usos de drogues de tota la població incloent-hi també el patrons de consum recreacionals entenent que aquest és el model legitimat socialment.
- L'estigma cap al consum, l'abús o la dependència de les dones té impacte en la seva vida a tots els nivells.
- La lectura parcial de la realitat ens porta a pensar les intervencions des d'aquesta perspectiva masculinitzada.

Si parlem concretament del consum jove, aquesta desigualtat de gènere ha sofert encara una major invisibilització que tractarem quan parlem del «Miratge de la igualtat».

Per tant, podem dir que quan apliquem el sistema sexe-gènere en l'àmbit de les drogues observem com les desigualtats de gènere s'aprofundeixen en la mesura que el context de drogues en si mateix pot posar en qüestió la norma de gènere.

Androcentrisme

Sabem que l'androcentrisme planteja una concepció social on la masculinitat hegemònica representa els valors socials més prevalents i desitjables. Encarnat en persona es tradueix en un home, de raça blanca, de mitjana edat i èxit professional entre d'altres. Així, qualsevol altra persona s'entén fora de la norma i, per tant, és considerada una excepció. Aquesta mirada està present en l'observació dels fenòmens socials i el seu abordatge. El consum de drogues no n'és una excepció. L'anàlisi de la realitat sobre el consum de drogues, així com el disseny de programes, projectes i intervencions en drogues ha tingut, majoritàriament fins fa poc, aquest enfocament. En què s'ha traduït? En el cas dels consums entre persones joves i en el treball preventiu s'han invisibilitzat les característiques del consum entre noies i, conseqüentment, els perquè de les diferències de consum (edat d'inici, patrons de consum, substàncies, etc.) entre nois i noies. L'efecte de l'androcentrisme presenta la realitat dels nois com la realitat universal.

Així mateix, davant d'aquesta lectura s'ha parat menys atenció a alguns dels riscos específics que poden viure les noies en contextos de consum, com ara les violències sexuals.

Per altra banda, aquesta mirada androcèntrica «endreça» el que té més valor social des d'una perspectiva patriarcal. Des d'aquest punt de vista, incideix també en el consum de drogues.

El consum de drogues, malgrat ser un comportament transgressor, tal com comentàvem parlant del sistema sexe-gènere, és entès com un comportament masculí i fins i tot rellevant com a ritual de pas cap a l'edat adulta. Aquesta mirada tindrà també incidència en el consum de les noies sovint buscant el prestigi que pot atorgar el consum de

drogues en tant que comportament masculí. Quina és l'especificitat de les noies en aquest cas? Per a elles aquest fet representa trencar una norma de gènere respecte a la feminitat també hegemònica amb la penalització social associada, que és molt més alta que en el cas dels nois.

Socialització de gènere

La socialització de gènere, tal com trobeu descrit a l'apartat anterior, es produeix al llarg de tota la vida. Són tots els aprenentatges que anem fent sobre quina és la norma social de gènere i quin paper ens correspon a cadascun/a de nosaltres.

La socialització de gènere té un impacte directe en les nostres actuacions vitals, però més important encara és l'impacte en la nostra identitat i subjectivitat. Aquest impacte en la nostra subjectivitat condiciona tant el nostre ser i estar en el món que esdevé, en moltes situacions, en un mandat del qual ens és molt difícil sostreure'ns en pensar, sentir i actuar. Així, sense la formació adequada per identificar quina és la forma concreta que prenen els mandats de gènere en cadascun i, especialment, en cadascuna de nosaltres, ens és molt difícil conèixer quins són els nostres desitjos, expectatives, interessos, etc. darrere dels mandats que ens venen donats.

Actualment, l'anàlisi de la socialització de gènere i dels seus efectes i les seves conseqüències és altament complex. Els missatges sobre la masculinitat i la feminitat que anem aprenent al llarg de la vida des que naixem continuen rígids i estancs però conviuen, alhora, amb un avenç del feminisme que, en el seu vessant més profund, qüestiona la realitat però en el seu vessant més superficial pot tendir a perpetuar les desigualtats a través de caricaturitzar-les o invisibilitzar-les.

En l'àmbit del consum de drogues en persones joves trobem que la socialització de gènere, actualment, no penalitza especialment i de forma explícita el consum de drogues en les noies durant aquesta etapa vital com tampoc ho fa per als nois. Però sí que delimita com ha de ser aquest consum i quina haurà de ser la mirada des de fora atenent el sexe/gènere de la persona consumidora.

Mandats de gènere

Tots els mandats són apresos des de la infància i reforçats per les interaccions vitals i les conseqüències dels nostres actes al llarg de tota la vida. Aquests aprenentatges de gènere es van produint a partir de totes les instàncies socialitzadores com l'escola, la família, els mitjans de comunicació, els jocs, les relacions amb els altres, els continguts culturals, etc. Així, aprenem què és l'adequat i l'inadequat des del punt de vista de gènere. És important destacar que atribuir-ho a la socialització de gènere trenca amb la idea que

algunes característiques o comportaments són propis d'homes o dones pel sol fet d'haver nascut amb un determinat òrgan sexual masculí o femení, és a dir, de manera innata. Les teories del gènere s'atribueixen a la construcció social de gènere i, per tant, al procés de socialització de gènere, del nostre desenvolupament en aquesta lògica binària que apuntàvem a l'inici. A continuació plantejem els mandats de gènere bàsics que poden tenir un paper en el consum de drogues. Com que són mandats, els plantejem amb una lògica binària nois/noies que justament exclou la perspectiva de la diversitat sexual.

Mandats de gènere per a les dones

Tots els mandats de gènere per a les dones tenen en comú estar orientats a la recerca de l'altre com a element reconeixedor d'una mateixa; és a dir, tots passen per «buscar fora» una referència, una mirada de nosaltres mateixes per poder-nos construir la pròpia autoestima [Lagarde, M. 2000]. D'alguna manera els mandats venen a transmetre el missatge: les dones tenen un paper en la mesura que poden ser útils o reconegudes per altres persones.

Existeixen una multiplicitat de mandats als quals hem de respondre les dones cada dia. No obstant això, la majoria es podrien agrupar en quatre blocs que presentem a continuació.

1 **Tenir cura dels altres per sobre de nosaltres mateixes.** L'esperable en una dona sempre serà que no es prioritzi a ella mateixa. Ni les seves necessitats, ni el seu plaer, ni la seva ambició, ni els seus desitjos. Així qualsevol acció, emoció o fins i tot pensament que signifiqui prioritzar-nos és una transgressió a aquest mandat i és titllat d'«egoista». Una de les qüestions més importants que hem de tenir en compte en aquest punt és que la lectura censoradora es produirà per part de diferents instàncies de l'entorn, però, molt probablement, també des d'una mateixa. Per tant, la necessitat de tenir cura emergeix, en gran mesura, de la por a la reprovació quan no tenim cura.

Si parlem de l'impacte concret en el consum de drogues ens trobem que el consum de les noies, en entorns recreacionals, prioritzat pel propi plaer acaba sent jutjat com un excés a la norma de gènere. Així mateix també observem, per exemple, com aquest mandat opera en els comportaments de cura en entorns d'oci, majoritàriament portats a terme per les noies. S'entén doncs com un comportament principalment feminitzat.

2 **Agradar als altres:** especialment als homes i mitjançant el cos. Les dones tenim valor social en la mesura que som sexualment desitjables i això significa ser-ho sempre segons els canons imperants en cada època. Això vol dir que la mirada cap a nosaltres és objectivada fem el que fem. La nostra socialització de gènere en aquest aspecte

ens força a complir un mandat impossible que es contradiu entre dos pols: expressar-se amb les accions, amb la forma de vestir, etc. com a sexualment desitjable i, al seu torn, com a sexualment poc accessible. Aquest segon mandat reforça en gran mesura la idea que el nostre valor dependrà del valor que vulguin donar-nos els altres. En la mesura que no ens comportem estimulants aquesta sexualització o bé estimulants-la, però amb la mirada posada en nosaltres mateixes, la transgressió del mandat serà també penalitzada. Aquesta penalització pot consistir en la sanció social i/o la invisibilitat.

Els contextos d'oci i drogues són, habitualment, espais altament sexualitzats. Justament aquest mandat col·loca les noies en una mirada cosificada on, el consum de drogues es dibuixa, des d'aquesta lògica de gènere com una invitació a la sexualitat amb els riscos que aquest fet comporta per a les noies.

3 Gestionar adequadament les nostres emocions. Està relacionat també amb el primer mandat exposat. Les dones hem de ser capaces en tot moment de sostenir adequadament el nostre estat emocional per poder sostenir l'estat emocional d'altres persones. L'empatia ha de passar per davant en qualsevol situació traumàtica o conflictiva. Sempre anteposant el benestar d'altres al nostre.

En l'àmbit del consum de drogues observem, habitualment, una exigència molt més alta cap a les dones davant de consums problemàtics tant per part de la família com per part de professionals. S'espera de les dones que puguin «responsabilitzar-se'n» amb major rapidesa i capacitat. Es permet poc la possibilitat del malestar. És per aquest mateix motiu que s'assenyala sovint la «labilitat emocional de les dones» com un estereotip clàssic que també opera en el consum de drogues.

4 Pertinença, formar part d'alguna cosa. Un altre dels mandats principals per a les dones, que encara és vigent, és ser capaces de pertànyer, de formar part sobretot d'una família i al seu torn tenir-ne cura. Ser, per tant, les responsables de l'estabilitat familiar. Aquest mandat reforça un cop més el nostre valor en relació amb altres persones i els vincles que siguem capaces d'establir. Qualsevol comportament o opció vital que no vagi en aquesta direcció és censurat.

Consumir drogues s'entén doncs com una transgressió a aquest mandat i això provoca, sistemàticament una major censura familiar i, conseqüentment, una major culpabilització. S'entén com una irresponsabilitat doncs en el cas de les dones.

Mandats de gènere per als homes

El gènere també impacta als homes. Donat que la mirada binària del gènere es defineix bàsicament pels contraris, dels homes s'espera que s'allunyin el més possible de la «feminitat» entenent la feminitat com tot el que es vincula a les dones en els imaginaris i els estereotips. Així, els privilegis de la masculinitat estan vinculats a aquest distanciament de la feminitat; per tant, per entrar en els codis de privilegis masculins cal escenificar, sempre que sigui possible, aquesta pertinença. Així, els quatre blocs principals de mandats dibuixaran el que significa, a grans trets, la masculinitat hegemònica.

1 Assumir riscos. Tal com hem comentat parlant del sistema sexe-gènere aplicat a les drogues, s'espera en l'aprenentatge de «ser homes» que assumeixin riscos. La valentia està directament relacionada amb aquest concepte. Aquesta assumpció de riscos serà, doncs, una mostra pública de la masculinitat aconseguida.

En referència al consum de drogues, aquest mandat de gènere serà una dificultat en el treball preventiu. Treballar la prudència en els consums o qualsevol proposta orientada a la reducció de riscos necessitarà treballar la construcció d'una masculinitat que no prestigii el risc com un valor.

2 Tenir poder i exercir control. Un altre dels elements bàsics de la construcció masculina és la mostra constant del control de les situacions i mostrar el poder sobre d'altres (especialment les dones) i l'entorn. Així, la mostra de seguretat i l'exercici de la dominació seran clau per incorporar-se a la masculinitat hegemònica. És important recordar que no complir amb aquests mandats apropa els homes a la feminitat amb tota la desvaloració social que això suposa.

Si parlem de contextos de consum de drogues entre joves, el poder i el control l'atorgaran portar la substància, tenir l'experiència prèvia de consum i, fins i tot, haver tingut dificultats amb diferents qüestions (policials, de salut, etc.) i haver-les resolt (bé o malament). Aquesta exhibició de força també complexifica el treball amb homes joves. Al contrari que les dones joves, serà fins a cert punt «necessari» fer ostentació del consum com un ritual més d'entrada a la masculinitat hegemònica adulta.

3 Aprenentatge de l'agressivitat com a forma de resoldre els conflictes. Donat que vivim en una societat androcèntrica, l'agressivitat i la violència s'han constituït al llarg dels segles com a formes legítimes de resolució de conflictes. Això ho

observem encara avui en dia en la legitimació dels conflictes armats per exemple o la violència contra les dones que, tot i estar formalment molt penalitzada, és encara molt freqüent a la majoria de societats del món. Així doncs, els nois aprenen que per ser «homes», i, per tant, ser valorats socialment com a tals, han de saber exercir la violència i saber defensar-se en aquests termes.

Quan aquest mandat s'expressa en l'àmbit del consum, les drogues actuen com a facilitador d'aquesta agressivitat/violència. Ens trobem, doncs, davant d'una multiplicitat de situacions de risc per violència que tindran a veure amb els seus iguals (homes), amb les dones, amb les famílies, etc. En la intervenció, doncs, és important recordar que aquest aprenentatge de la masculinitat té un paper destacable en l'exercici d'aquesta violència.

Gestió emocional deficitària. Com dèiem anteriorment, els mandats de gènere es formulen de manera binària i per oposició. Així, si de les dones s'espera una gestió emocional adequada, una empatia i una comprensió en tot moment, en els homes s'accepta, es compren i es justifica la dificultat emocional per entendre's a ells mateixos i els contextos i, de fet, una bona gestió emocional en un home pot ser «sospitosa» de feminitat en els estereotips clàssics; així dels homes s'espera «rudesia» amb bon cor a dins però que mai es mostra, portant fins i tot a la justificació de les respostes agressives.

Aquest mandat dona lloc a l'autojustificació de consums problemàtics i també dificulta qualsevol intervenció professional orientada a connectar amb els obstacles interns quan sigui el cas.

Miratge de la igualtat

Fins ara hem parlat dels mandats de gènere clàssics. Cal aturar-nos un moment a analitzar quines són les versions més actualitzades d'aquests mandats especialment entre persones joves. Fa ja uns anys que el feminisme ha tingut un impuls considerable i en paral·lel les polítiques públiques d'igualtat de gènere. Si bé aquestes han aportat millores i visibilització de les desigualtats de gènere també, aquesta visibilització, ha creat la il·lusió o el miratge d'haver assolit ja la igualtat entre homes i dones i totes aquelles persones que no responen a la norma de gènere. Però no és així. Una de les característiques del masclisme és ser camaleònic i, per tant, prendre diferents formes.

En els imaginaris socials actuals la il·lusió de la igualtat se centra en la incorporació de les dones als valors patriarcals, pertanyents a la masculinitat hegemònica. Exemples com la duresa en l'expressió emocional, les relacions sexuals sense afectivitat o l'assumpció de conductes de risc, com ara patrons de consum de drogues més arriscats, són prestigiats socialment i elles s'hi han incorporat atenent a aquest prestigi social. Així doncs, s'interpreta la igualtat com la incorporació massiva a la masculinitat tradicional. Aquest fet no és necessàriament transformador bàsicament per dos motius:

- Perquè en la mirada social cap a les dones la censura i la reprovació s'estableix igualment i, per tant, funciona com una trampa.
- Perquè no hi ha una transformació profunda que signifiqui incorporar com a valors socials per a tothom alguns d'aquells que s'associen tradicionalment al gènere femení. Per exemple la prudència o la cura del grup d'amics/amigues en els contextos de consum de drogues.

Davant d'aquesta situació moltes dones poden no sentir-se identificades amb els mandats tradicionals de gènere, poden sentir-los llunyans, però la convivència de dos plans alhora, la pervivència dels mandats clàssics al mateix temps que s'homogeneïtzen per a tota la població els mandats masculins, les col·loca sovint en equilibris impossibles que generen malestars a vegades difícils de comprendre i assimilar. Serà especialment important treballar tenint en compte la perspectiva de gènere per tal d'estimular un pensament crític que les ajudi a identificar les contradiccions socials que acaben revertint també en la identitat i la subjectivitat.

Estigma i autoestigma

Si bé en el consum de drogues entre persones adolescents i joves no s'ha posat el focus en l'estigma, sí que és important tenir en compte que, fruit de tots els conceptes que hem comentat en aquest apartat, les dones consumidores pateixen una major estigmatització pel seu consum fins i tot en els casos que aquest no és abusiu. Un exemple molt clar el trobem quan es produeix un episodi de violència sexual. L'anàlisi social, jurídic i fins i tot a voltes mediàtic, familiar i de l'entorn d'iguals tendeix a diferenciar clarament la responsabilitat entre el perpetrador (majoritàriament home) i la persona que pateix la violència (majoritàriament dona). En cas de consum de drogues es tendeix a justificar l'acció violenta quan aquesta és dona sota els efectes del consum i, per contra, es tendeix a culpabilitzar les dones que pateixen la violència per estar sota els efectes del consum. S'interpreta que la responsabilitat es troba en l'autoprotecció més que en l'acte. Una vegada més la penalització social fa referència a

saltar-se la norma de gènere: «les dones no consumeixen drogues» (encara que el mandat de la modernitat digui que sí).

D'altra banda, el que queda encara més invisibilitzat és l'«autoestigma» en les dones joves. Moltes vegades aquest «autoestigma» queda reflectit en l'autoconveïment que han d'estar disposades a assumir riscos per exercir la seva llibertat. És a dir, si parlem concretament de contextos de consum jove es traduiria en acceptar que consumir drogues les pot posar en situacions arriscades, sobretot de violència, sense fer una crítica profunda vers qui exerceix la violència i quin sistema la legitima. D'alguna manera s'accepta el «càstig» com un preu per exercir una llibertat que en el cas dels homes no es qüestiona.

Principals diferències i desigualtats de gènere en el consum

Les principals diferències i desigualtats entre homes i dones en relació amb el consum de drogues venen determinades pel gènere i, atès que és una construcció cultural, és imprescindible incorporar el context social com a determinant en aquestes diferències. No podem parlar de les dones i els seus actes o els seus sentiments com un col·lectiu homogeni, perquè el moment social i cultural en què creixen i viuen en determina també les conductes, les actituds o les emocions.

El mateix fet de consumir i els seus efectes, varia en funció de cada cultura i les seves expectatives pel que fa a aquesta substància.

Els mandats i les expectatives socials cap a homes i dones són diferents i provocaran diferències i desigualtats entre tots dos no només en els efectes del consum, sinó també en el mateix significat de l'acte de consumir substàncies psicoactives i en la percepció de risc que comporta consumir-les.

Com s'ha pogut comprovar, la socialització diferencial fa que homes i dones tendixin a mostrar diferents accions, sentiments, idees i pautes d'afrontament davant els mateixos fets. Fins i tot, es poden observar conductes similars en uns i altres (com l'exemple del culte al cos) però en realitzar-ne una anàlisi des de l'enfocament feminista, comprovem que aquest mateix fet respon a mandats i expectatives socials diferents.

Les dades ens mostren que la proporció d'homes amb problemes de consum de drogues és molt més gran que la de dones, que elles demanen tractament més tard i en menor mesura o que ells consumeixen en major proporció drogues il·legals. Anem a analitzar què ocorre en el cas de joves i adolescents.

A continuació descrivim alguns dels principals biaixos de gènere que ens podem trobar en contextos de consum entre joves tenint en compte els mandats de gènere específics per a unes i altres:

Patrons de consum

- Les **substàncies psicoactives són consumides majoritàriament per homes**. Els homes superen en dades el consum de drogues en tots els casos, excepte en el dels

hipnosedants, on el consum és molt més gran en dones i ha anat augmentant de forma gradual per a tots dos sexes. Aquesta realitat sembla estar clarament relacionada amb els mandats socials per als homes vinculats a l'assumpció de riscos o l'evitació de mostrar emocions com a maneres d'afirmar públicament la seva masculinitat.

- Els **hipnosedants són les substàncies més consumides per part de dones adultes.**
- Els **homes solen consumir i barrejar major varietat de drogues, estant més disposats a provar substàncies noves.**
- **Augment del consum de les drogues «legalitzades» per part de les dones més joves.** En concret, s'identifica un augment del consum de l'alcohol, el tabac i els hipnosedants, arribant a ser superiors als consums dels homes de les mateixes edats (EDADES 2018-2019). Això pot ser perquè són substàncies més acceptades socialment i, per tant, el seu consum no és tan castigat socialment. D'altra banda, també s'observa un creixement del consum de drogues il·legalitzades per part de les dones més joves, encara que les diferències entre elles i ells continuen sent considerables.

Aquestes dades, han donat lloc a la hipòtesi de la convergència, per la qual s'entén que les diferències entre homes i dones en el consum de drogues s'estan escurçant i s'espera que continuïn en aquesta línia. Com explica Núria Romo (2012), aquests canvis en els patrons de consum han portat a parlar de la «feminització de l'ús de drogues» i a interpretar-los com a conseqüència d'una major igualtat entre homes i dones.

No obstant això, ja hem vist que el fet de manifestar conductes, emocions o pensaments similars entre homes i dones, no tenen per què significar igualtat entre tots dos, ja que poden respondre a mandats diferents. Homes i dones poden mostrar conductes similars que responen a mandats diferents.

- **Aquesta «feminització de l'ús drogues» només s'està donant en l'etapa juvenil o de l'adolescència i no es manté després en edats més adultes.** Sembla que ens trobem davant el miratge de la igualtat, ja descrit a l'apartat 4, i que les dones deixen de consumir quan arriben a l'edat adulta.

L'adolescència, entesa com una etapa de crisi d'identitat que desapareix un cop assolida la maduresa, estaria permetent, a la joventut en general, transgredir amb algunes qüestions i a les dones, en particular, amb el consum de certes substàncies psicoactives però, simplement, perquè s'espera que en l'etapa adulta acabin assumint els seus rols i complint els mandats que els són dirigits. Les dones es permeten, durant aquesta etapa vital, transgredir mandats tradicionals, però sovint aquesta transgressió també respon a nous mandats de la feminitat per a aquesta etapa.

- **En general el consum de tots dos sexes disminueix amb l'edat, però el consum de les dones descendeix en major mesura**, alhora que el consum problemàtic o de risc és molt més gran en els homes.

S'entén, per tant, i de moment, que aquesta proximitat dels consums de substàncies legalitzades entre homes i dones i aquest augment de consum de les substàncies il·legalitzades per part de les dones, són una excepció a les pautes generals de consum de drogues. Es donen únicament i des de fa gairebé 20 anys en l'etapa juvenil i pot estar influït, a més, per les característiques dels contextos en què aquest consum es dona (contextos d'oci).

- **Tot i que les dones més joves comencen a consumir en major mesura substàncies il·legalitzades, «la seva incorporació als consums de drogues més problemàtics**, com els d'heroïna o cocaïna, continuen sent minoritàries quan les comparem amb els homes. Les dones mantenen una percepció i acció diferent davant del risc que les protegeix dels consums més abusius i nocius d'algunes substàncies». [Romo, 2013].
- En el mateix context del consum de drogues, els homes consumidors expressen durs retrets sobre les seves companyes en aquest sentit. Tot això porta les dones a establir estratègies d'ocultació dels seus problemes de consum molt més grans que en el cas dels homes.

Inici del consum

Motivació i significat del consum

L'edat en la qual comença el consum de les substàncies amb una major prevalença (alcohol i tabac) de mitjana està en els 14 anys.

Les dades disponibles de l'Observatori Europeu de les Drogues i les Toxicomanies en relació amb les edats d'inici del consum en funció del tipus de droga, no es troben desglossades per sexe, de manera que es fa impossible detectar i analitzar les diferències entre homes i dones en relació amb aquest tema.

Circumstàncies de l'inici del consum

Les circumstàncies i la manera d'inici del consum depenen, no només del gènere, sinó també del tipus de substància i el seu significat social.

- **Inici del consum en les dones es dona principalment en companyia de parelles/ relacions sexo-afectives i amistats.** A més, sembla més freqüent que elles comencin els consums en grups mixtos, mentre que ells comencen tant en grups mixtos com en grups exclusivament masculins. Per tant, tot apunta que l'inici del consum és més freqüent en presència masculina.
«Ex. L'inici en el consum d'èxtasi es produeix entre les noies principalment amb les seves amigues i amics, de manera que és el grup d'iguals el que exerceix la major influència per prendre la decisió de consumir per primera vegada». [Romo, 2006]. Un patró similar se segueix en el cas de l'alcohol.
- Les amistats són molt influents tant per a dones com per a homes a l'hora d'iniciar el consum. La influència de la parella en l'inici del consum és gairebé inexistent en el cas dels homes en el marc de relacions heterosexuales.

Cal ressaltar que en les dones apareix la parella (generalment masculina) com a element diferenciador i determinant en l'inici dels seus consums. Sens dubte, mandats socials com buscar la connexió o l'aprovació i el fet d'agradar a altres persones (sobretot homes), estan influïnt i explicant aquesta diferència entre els dos sexes.

Estat d'inici del consum

Les motivacions per les quals els i les joves inicien i/o mantenen un consum de substàncies psicoactives estan condicionades pel gènere, les circumstàncies vitals de cadascú i el mateix significat cultural de la droga concreta. Per exemple, si una substància està associada culturalment a l'evasió o a la relaxació, es consumirà en major mesura per aquest fi.

Les principals motivacions per al consum de substàncies psicoactives que trobem a la literatura científica són:

- Plaer, diversió.
- Risc.
- Desinhibició.
- Curiositat, novetat.
- Poder, prestigi.
- Fer el que està prohibit, transgredir com a efecte de rebel·lia o de maduresa (ser gran).
- Resposta davant de situacions dramàtiques o problemàtiques per a la persona.
- Acceptació per part del grup.
- Estats d'ànim (ansietat, tensió, falta de confiança...).

- Les dones relaten amb major freqüència motivacions més relacionades amb el món emocional i amb la necessitat d'aprovació i valoració dels altres. D'altra banda, les motivacions esmentades pels homes, estan més vinculades al poder, la desinhibició i el risc.
- En el cas dels homes, la recerca del plaer com a motiu principal del consum no només és freqüent sinó que, a més, socialment està acceptada. Les dones, però, quan en fan referència estan més penalitzades socialment. Sembla que la recerca de plaer no és tan coherent amb els mandats de gènere femenins, mentre que sí que ho és amb els masculins.
- La idea que l'assoliment de la igualtat passa per fer les mateixes coses que els homes, pot estar tenint un paper important en els consums d'elles. Es mostra així un nou element motivador en el cas de les dones: poder fer el mateix que els homes entenent, a més, que això els proporcionarà reconeixement i prestigi social.

Efectes del consum

Les diferències en els efectes que el consum de drogues té sobre el cos d'homes i dones són diverses i varien, és clar, en funció de la substància consumida i de la quantitat.

En general, l'organisme femení tolera pitjor l'alcohol i desenvolupa dependència abans que el masculí. Això contribueix a una major vulnerabilitat als seus efectes.

Núria Romo, com altres autors i autores, explica al seu article de 2006 sobre gènere i consum de drogues, que una de les principals diferències és que el cos de la dona tendeix a acumular més greixos i menys aigua. Aquestes proporcions d'aigua i greixos afecten els nivells d'absorció i a l'efecte acumulat de certes drogues com el cànnabis, l'alcohol i algunes benzodiazepines, que són precisament les substàncies que més consumeixen les dones.

Altres autores, com Carmen Mosteiro Ramírez i Mercedes Rodríguez Pérez (2005), situen l'origen dels diferents efectes físics de les drogues a les diferències hormonals lligades al sexe, explicant que modulen els efectes físics i la capacitat de reforç d'algunes substàncies sobre la conducta.

- A igualtat de pes, les dones presenten un pic més elevat de concentracions d'alcohol en sang. Aquesta lentitud en la metabolització crea una situació de possible toxicitat acumulativa amb altres substàncies sobre tot psicofàrmacs [Valls, 2020].
- Cal revisar la literatura científica i les dosis que es prescriuen de psicofàrmacs en clau de gènere. La farmacocinètica, l'efecte farmacològic i els efectes adversos d'alguns fàrmacs (especialment psicofàrmacs) difereixen entre dones i homes degut

a diferents factors fisiològics i moleculars en funció del sexe. Aquest fet impacta tant a la prescripció mèdica com a l'ús recreatiu o d'autoadministració d'aquests psicofàrmacs.

- En relació amb els efectes psicosocials que s'han destacat de les drogues, són els sentiments de culpa i vergonya, que afecten durament l'autoimatge i l'autopercepció que homes i dones tenen cap a si mateixos. El fet que el consum de drogues s'accepti com a part de la identitat masculina i qüestioni, però, la identitat femenina, fa que aquests efectes siguin molt més destacables en el cas de les dones, presentant **majors sentiments de culpa, remordiment personal, pitjor autoconcepte o imatge de si mateixes que els homes**.
- La imatge d'una dona sota els efectes de les drogues està associada també a altres qüestions relacionades amb el seu cos i la seva sexualitat. Així, se la percep com una persona **més accessible sexualment** i fàcil de conquerir, la qual cosa la converteix en algú més vulnerable a situacions de violències sexuals.

Percepció del risc

Segons dades de l'Observatori Europeu de les Drogues i les Toxicomanies, les dones tenen percepció de major risc davant del consum de drogues en general. Els homes perceben menys el risc per a totes les drogues, excepte per als hipnosedants.

Aquest fet està relacionat amb la socialització de gènere masculina que els convida a minimitzar la percepció dels riscos de manera que els permeti assumir-los i realitzar, així, demostracions de la seva virilitat.

El fet que les dones tinguin una major consciència sobre els riscos i una actitud de major precaució cap a la problemàtica, juntament amb la socialització de gènere rebuda, facilita que elles desenvolupin estratègies de control i reducció de danys com realitzar menys mescles de diferents substàncies, espaiar més els consums o evitar el consum en solitari públicament.

L'objectiu que persegueixen amb aquestes estratègies, no només té a veure amb reduir els efectes físics, sinó també els riscos psicosocials com les violències sexuals i d'altres.

Els homes s'han socialitzat en el risc i les dones assumeixen riscos condicionades per una socialització diferenciada, adoptant estratègies de reducció de riscos pròpies.

Substàncies de consum i pantalles

Dintre d'aquest apartat trobarem dades desagregades per sexe sobre consums d'algunes substàncies que mostren diferències o situacions més rellevants en clau de gènere.

Una consideració prèvia a tenir en compte per a la reflexió: en els últims anys, a través de nombrosa literatura científica i debats professionals, s'ha ofert la imatge que el consum de drogues s'està feminitzant aixecant diverses alertes en la comunitat professional i de les famílies. Però, un cop més, estem descrivint la realitat caient en l'error de pensar que l'actuació masculina hegemònica és la universal i tot el que queda fora d'aquest constructe distorsiona la normalitat i, per tant, es viu com a més greu. Les dones es van incorporant al consum de drogues, però això no implica una disminució del consum masculí sinó una incorporació de les dones als models i patrons de consum sustentats tradicionalment pels homes. Per altra banda, les dades ens mostren també que aquestes encara queden molt lluny dels valors de consum dels homes per a moltes de les drogues considerades il·legals.

Consum d'alcohol i de tabac

L'alcohol és la substància més consumida per estudiants de 14 a 18 anys, seguida del tabac. A més són les dues substàncies que s'inicien a una edat més primerenca pels dos sexes (mitjana de 14 anys).

La prevalença del consum continua sent més alta en homes que en dones, principalment en les edats compreses entre els 30 i els 64 anys. En canvi, en les edats compreses entre els 14 i els 18 anys, les diferències entre homes i dones són inferiors que en edats més adultes. ESTUDES 2018-2019.

- La proporció que admet haver-se emborratxat alguna vegada és més gran entre les dones quan es contemplen els grups més joves, de 14 i 15 anys. A mesura que augmenta l'edat, la diferència de prevalença entre homes i dones es va reduint.
- Respecte al *binge drinking* observem que entre adolescents de 14 i 15 anys, la prevalença és més elevada entre les dones, mentre que entre adolescents de 16 a 18 anys, la prevalença és major entre els homes. Aquest tipus de consum es troba més estès en el grup de 18 anys, on pràcticament la meitat d'homes i de dones reconeix haver fet *binge drinking* (47,4 % registrat en el grup masculí davant el 46,8 % en el grup femení).
- En el fenomen del «botellón», s'observa que les dones de 14 a 17 anys el practiquen més freqüentment que els homes, però als 18 anys, és al revés i són ells, tot i que amb molt poca diferència, els que més vegades fan «botellón». A mesura que augmenta l'edat, també augmenta aquesta pràctica en joves, excepte per a les dones de 18 anys que declaren realitzar menys «botellón» que les de 17 anys.

Per comprendre aquest fenomen, en primer lloc, cal tenir en compte la concepció moral del consum de drogues segons el gènere que ha prevalgut en la història contemporània. Per a les dones, el consum de substàncies, tant legals com il·legals, menys les que no siguin prescrites pels metges o les metgesses, suposava una ruptura amb el model hegemònic de la feminitat, quelcom que podia veure's castigat pels mandats familiars i socials. Anys després, les estructures clàssiques del patriarcat comencen a desmuntar-se entre la població jove: la institució familiar és percebuda com una forma més d'opressió i el grup d'igual pren rellevància, fins a ser dels principals transmissors de valors [Roig, 2013]. El que explica que en l'actualitat no hi hagi tanta diferència entre el consum d'alcohol i tabac entre els homes i les dones joves és la doble ruptura que s'està produint: amb les institucions polítiques i amb el rol tradicional de la feminitat, sent el consum de drogues, una forma de transgressió i d'incorporació a la via pública [Roig, 2013]. Per a elles, el consum facilita la integració entre el grup d'iguals i s'allunya del control dels seus entorns.

Diversos estudis han investigat el consum d'alcohol en els espais d'oci nocturn on freqüenten joves. Els resultats mostren com la cerca de diversió i desinhibició a través del consum d'alcohol és el principal motiu de consum tant per a homes com per a dones. També n'hi ha d'altres que sí presenten diferències entre els gèneres, són per exemple, buscar sensacions plaents i conèixer persones noves, una pràctica més comuna en homes que en dones [Noctambul@s, 2018]. Conèixer els motius pels quals consumeixen alcohol, pot facilitar una millor gestió del consum.

A més del consum, també s'han investigat els rols de gènere que es donen en els contextos d'oci nocturn:

- S'han identificat diferents conductes molt relacionades amb el mandat de protecció i control dels homes sobre les dones. En ocasions, apareix un rol que adverteix quin són els ambients més adequats per a elles, sobre les possibles agressions que poden patir, recomanen que no es begui massa i que s'estigui en alerta pel que pugui passar [Aranzazú, Dema i Fontanil, 2019]. Aquesta figura, generalment home, pot convertir-se en el referent i el facilitador del consum d'alcohol entre la població més jove. Per aquest motiu és important identificar qui està adoptant aquest rol i quines responsabilitats assumeix en disposar d'aquest poder sobre el grup.
- En contraposició a aquesta figura, es pot assumir el «rol de cures» en el grup que s'encarrega de vetllar per les persones que es troben sota els efectes abusius de l'alcohol, i pot ser realitzat tant per homes com per dones. La diferència entre ells i elles rau en la percepció que es té en el grup sobre aquesta figura. Mentre que si ho fa un home s'atribueix a una funció de control, sobretot si ho fa cap a la seva parella. Si el rol l'assumeix una dona, s'associa a les cures i a la maternitat, i pot ser percebuda com una persona «pesada» [Aranzazú, Dema i Fontanil, 2019]. Mentre que si aquesta mateixa conducta sense entendre-la des del control la fa un home, el rol de cures no és devaluat sinó valorat de forma positiva perquè està sent una persona

amable i solidària. Un cop més, aquestes conductes representen els clàssics rols de la societat patriarcal, on s'imposen les actuacions masculines com a referents i vàlides, per sobre les accions típicament associades a la feminitat.

Altres reflexions en clau de gènere per a la interpretació de dades

- Des de l'anàlisi del miratge de la igualtat les dones adolescents inicien el consum d'alcohol i tabac com una forma de guanyar prestigi dins del grup. Des dels mateixos mandats de gènere serà molt més freqüent que les substàncies elegides per a la transgressió sigui majoritàriament l'alcohol com a substància més normalitzada en el nostre context social.
- En analitzar les causes que fan que les noies als 14 anys consumeixin més (i de forma més abusiva) alcohol que un noi de 14 anys podem trobar una possible explicació en el fet que les noies de 14 anys que consumeixen solen conviure en grups mixtes amb nois majors de 14 anys. És a dir, les noies de 14-15 anys solen sortir amb nois més grans, fet que propicia que aquestes consumeixin més que els nois de la mateixa edat. En una anàlisi més detallada veiem com aquestes noies de 14-15 anys, però, no consumeixen realment més alcohol que els nois del seu grup «natural» (16-17 anys) en comparar el seu consum. Cal recordar que el grup d'iguals en nois i noies pot no ser de la mateixa edat.

Hipnosedants

Durant l'any 2017, els hipnosedants van ser la tercera substància més consumida en els últims dotze mesos després de l'alcohol i el tabac. L'Estat espanyol és el país del món que recepta més psicofàrmacs en atenció primària, majoritàriament a dones [Valls, 2020].

Aquest fet no és mera coincidència ni una qüestió biològica, sinó que és fruit de diverses condicions socials i culturals que construeixen unes pautes socials on resulta un consum més elevat en les dones.

Al llarg de la història, el consum de drogues en dones s'ha caracteritzar per l'ús de substàncies legals iniciades per la prescripció mèdica [Roig, 2013].

Segons diversos estudis, el major consum d'hipnosedants podria estar relacionat amb un increment dels trastorns d'ansietat i derivar-se de les estructures econòmiques, socials i culturals del país [Colell, Sánchez-Niubó, Domingo-Salvany, Delclòs i Benavides, 2014]. Les persones amb pitjors condicions de vida poden estar exposades a situacions més estressants que afecten directament la salut i el consum de drogues [Teixidó-Compañó, Espelt, Sordo, Bravo, Sarasa-Renedo, Indave, Bosque-Prous, Brugal, 2018].

A més, també cal tenir en compte la construcció social del gènere i com això afecta en la prescripció de medicaments. Històricament les dones s'han considerat éssers més dèbils, emocionalment inestables i amb més facilitats per recaure en malalties i trastorns mentals. Això provoca que augmentin les probabilitats de la cerca d'aquests

medicaments per part de les dones i la recepta per part dels metges i les metgesses [Mortensen, Olesen, Bøggild, *et al.*, 2007].

En el cas específic de joves i adolescents, destaquem algunes dades significatives de l'estudi ESTUDES del 2018-2019:

- El 18,4 % dels/de les joves entre 14 i 18 anys declara haver consumit hipnosedants amb o sense recepta alguna vegada a la vida i el 12,5 %, en l'últim any.
- De mitjana, el primer consum d'hipnosedants es produeix als 14 anys.
- S'han registrat creixements en la prevalença del consum sense recepta.
- Es tracta d'un consum més estès entre les noies tant pel que fa als hipnosedants amb recepta com sense recepta. Aquesta diferència per sexe es manté en totes les edats.
- El consum d'hipnosedants sense recepta adquireix més importància a mesura que augmenta l'edat de les estudiants, de manera que el major percentatge de consum es registra als 18 anys. En aquesta edat, s'observa que el 15,5 % de les noies ha pres hipnosedants alguna vegada a la vida sense prescripció mèdica, xifra molt superior a la registrada entre els nois en el mateix tram temporal (9,1 %), sent també per a aquests l'edat amb una major prevalença.

Alguns elements d'anàlisi en clau de gènere

- Cal recordar la menor penalització social que suposa «l'elecció» de substàncies legals i, encara més, associades a la farmacologia. En el cas de les dones és una estratègia per reduir l'estigma.
- La meitat del consum de psicofàrmacs es realitza sense recepta mèdica, això vol dir que aquestes joves hi accedeixen a través de la farmaciola de casa, ja sigui perquè se l'autoadministren o perquè l'adult/a de referència els hi ofereix.
- El consum d'hipnosedants està vinculat a un consum no recreatiu. S'utilitzen amb funcions ansiolítiques en les noies.
- Sol ser un consum molt normalitzat:
 - Moltes d'elles en veuen el seu consum per part del/de la pare/mare (amb major proporció les mares).
 - La/el mare/pare ho veu com una estratègia vàlida que ella/ell utilitza i que li funciona i, per tant, ho facilita a la filla.

Cànnabis

El cànnabis és la droga il·legal més consumida a l'Estat espanyol. Respecte a l'ús diferenciat en dones i homes destaquem ESTUDES 2018-2019:

- El cànnabis és la substància psicoactiva il·legal amb major prevalença entre els/les estudiants de 14 a 18 anys, sent un 33,0 % el percentatge d'alumnes que han consumit aquesta substància alguna vegada a la vida.

- De mitjana, el consum d'aquesta droga comença abans de complir els 15 anys.
- Independentment de l'edat, el consum de cànnabis es troba més estès en els homes.
- En el grup masculí, el 15,8 % dels estudiants de 14 anys ha consumit cànnabis alguna vegada, proporció que augmenta progressivament amb l'edat, trobant que, en el grup de 18 anys ja són més de la meitat els que n'han consumit en alguna ocasió (51,2 %).
- En el grup femení, el 14,2 % de les estudiants de 14 anys admet haver consumit aquesta droga alguna vegada, augmentant també progressivament amb l'edat, de manera que als 18 anys el consum arriba al 47,2 %.

Aspectes clau des de la perspectiva de gènere

- Pot existir major *gap* en la detecció del consum de cànnabis entre dones que les dades que mostren la prevalença, ja que no s'espera que elles consumeixin i, per tant, no es busca tant en les nostres intervencions.
- Es presenta major consum problemàtic en homes perquè existeix una major tendència a utilitzar-lo amb una finalitat ansiolítica, funció equiparable a la que realitzen les dones amb el consum d'hipnosedants. Es reproduïxen aquí els patrons adults.
- En consum recreatiu està més igualat el consum entre dones i homes.

Begudes energètiques

Des de l'entrada de begudes energètiques l'any 1987 al mercat europeu, el seu consum ha crescut ràpidament. Les begudes energètiques es defineixen com a begudes no alcohòliques i destaquen per l'alt contingut de taurina, cafeïna i vitamines. Són substàncies estimulants i un alt consum d'aquestes pot provocar alteracions en el sistema cardiovascular i neurològic [Seifert *et al.*, 2011].

Segons l'Observatori Espanyol de les Drogues i les Addiccions (2017), els homes consumeixen begudes energètiques gairebé un 15 % més que les dones. A mesura que el rang d'edat disminueix les diferències entre sexes s'incrementen, però en disminueix el consum. Segons dades de l'ESTUDES 2018-2019:

- Quatre de cada deu joves de 14 a 18 anys han pres begudes d'aquest tipus en els últims 30 dies, sent la prevalença major en els nois (49,7 %) que en les noies (31,1 %).
- En el grup masculí més jove (14 anys), la prevalença d'aquestes begudes assoleix gairebé un 50 %. Aquest percentatge augmenta lleugerament amb l'edat, registrant la seva major prevalença als 18 anys (52,2 %).
- L'extensió d'aquest tipus de begudes és notablement inferior en el grup femení. La prevalença en el grup de 14 anys se situa per sota del 30 %, una mica més de 15 punts inferior a l'obtinguda entre el grup masculí d'aquesta edat.
- Igual que passava amb els nois, les noies també registren el major percentatge de consum en el grup de 18 anys, amb un 36,7 %.

- El 16 % dels/de les estudiants de 14 a 18 anys ha barrejat alcohol amb begudes energètiques en els últims 30 dies, xifra que és superior entre els nois. Tant en el grup masculí com en el femení, la major proporció de consum es registra entre els alumnes de 18 anys, amb un 23,8 % i un 18,2 % respectivament.

A Catalunya, l'estudi més recent i concret sobre begudes energètiques en joves de secundària de la província de Barcelona fa èmfasi en l'existència de col·lectius vulnerables en relació amb el consum de begudes energètiques. Els aspectes socials que més influeixen sobre el consum són: el gènere, l'edat, ser immigrant de primera generació, tenir un baix nivell socioeconòmic i tenir un baix rendiment escolar [Oliver, 2020]. La forma en com el gènere afecta en el consum de begudes energètiques es pot veure clarament en els motius pels quals s'usen: a les noies, les mou la curiositat i als nois, l'obtenció de més energia. La majoria de joves utilitzen les begudes per obtenir millors resultats en els estudis, els esports i altres aspectes de la vida.

Cal tenir clar que no solament són els factors personals els que condicionen el consum, sinó que hi ha també factors socioculturals que afecten, entre aquests la masculinitat hegemònica i el model d'home ideal, l'assumpció de riscos i la importància de mantenir una vida productiva d'èxit.

Finalment, cal destacar que davant la tendència a igualar consums entre homes i dones que s'observa principalment en les drogues legals, diversos autors/es indiquen la possibilitat que en el cas de les begudes energètiques també pugui passar.

Ús i abús de pantalles

Tot i que aquesta guia va dirigida a la incorporació de la perspectiva de gènere en l'ús i l'abús de substàncies, hem cregut oportú esmentar algunes reflexions generals sobre un fenomen tan prevalent actualment com l'ús i l'abús de pantalles en aquest apartat. Així mateix, tant als apartats d'aquesta guia, *Conceptes clau de gènere* i a *Reflexionant sobre el gènere i les drogues...*, reflexionen sobre aspectes de les desigualtats de gènere que són directament aplicables a l'ús de dispositius tecnològics. Serà objectiu d'una propera guia abastar en profunditat tot l'univers que envolta les pantalles i els seus usos en persones joves per l'amplitud de la temàtica.

Passem doncs a plantejar només algunes reflexions generals en aquest àmbit. Sota aquesta categoria s'engloben molts conceptes de consum: ús de dispositius amb pantalla, consum de continguts per Internet, ús de xarxes socials, ús de jocs recreatius, etc.

Respecte als usos de les xarxes socials destaca una tendència a l'ús amb un objectiu més relacional en el cas de les noies enfront d'un ús més per consum de productes o informació per part dels nois. Destaquem aquí el programa Univers 2.0 de l'Ajuntament de Granollers² i l'anàlisi en clau de gènere que realitza:

2. <http://www.sobrepantalles.net/2017/11/infografia-univers-20-mirant-ladollescencia-2-0-amb-perspectiva-de-genera/>

- Per als/a les adolescents, nadius digitals, no existeix una separació entre les interaccions en línia i fora de línia, sinó que són complementàries. La identitat digital que construeixen reproduïx l'estructura de gènere tradicional i els seus estereotips. El gènere és també, en els espais, l'eix vertebrador d'aquestes autopresentacions, que són interpretades i, fins i tot, acceptades o rebutjades atenent codis basats en el gènere.
- El cos generitzat i sexualitzat és cada cop més important en les interaccions en línia d'adolescents i està subjecte a cànons de bellesa impossibles. Si parlem en concret de les noies quan es mostren a les xarxes socials, acostumen a aparèixer utilitzant el seu cos com a actiu. L'adolescència és un moment vital en el qual la imatge, l'aparença i la identificació amb el grup tenen un paper molt rellevant. Elles aprenen a ser valorades en funció del grau de desitjabilitat que desperten en els altres (cal analitzar l'autoestima de gènere).
- Els i les adolescents, especialment elles, tenen una gran necessitat de reconeixement entre el grup d'iguals. Aquesta popularitat, va lligada a una exhibició erotitzada del propi cos. Aquests comportaments de les noies no poden ser censurats sense comprendre que a l'element clàssic de la necessitat de reconeixement adolescent se li afegeix la necessitat de reconeixement per raó de gènere.
- Com més presència i visibilitat assoleixen en l'univers digital de les xarxes socials més arrisquen la seva pròpia reputació. La por a les repercussions futures no podrà ser un element dissuasiu, ni preventiu, ja que la certesa del reconeixement dins el grup és molt més probable que un risc futur i imprecís.

Diversa literatura apunta a una tendència similar en clau de gènere de les addiccions comportamentals vinculades a pantalles i els patrons d'ús i abús de substàncies entre joves. Destaquem aquí algunes dades rellevants extretes de l'estudi ESTUDES 2018-2019:

- Major prevalença d'ús compulsiu d'Internet per part de noies de 14 a 18 anys (23,4 %) que de nois de la mateixa edat (16,4 %).
- Major prevalença d'ús de videojocs per part de nois de 14 a 18 anys (96 %) que de noies (69 %).
- Els nois dupliquen la seva prevalença de joc en eSports³ (66,6 % enfront d'un 30 % de noies). Els nois també són més quant a consum d'eSports com a espectadors (51 % enfront d'un 19 % de noies).
- Respecte als jocs d'aposta en línia, la prevalença en nois és del 17,4 % i del 3,6 % en noies. En el cas de jocs d'aposta presencials la prevalença d'ús continua molt major en nois (30,7 %). Així mateix aquest ús incrementa notablement en noies passant del 3,6 % en format en línia al 15,3 % en format presencial.

3. Terme utilitzat per referir-se a les competicions realitzades a través de sistemes electrònics, normalment de **videojocs**. Quan parlem d'eSports, ho fem referint-nos a competicions organitzades de **videojocs multijugador**, normalment produïdes entre jugadors professionals. Els gèneres de videojocs normalment associats amb els eSports són els d'**estratègia a temps real**, els de lluita, els **videojocs de tir en primera persona** (FPS), i els **multijugador en línia en camp de batalla**.

Violències sexuals i sexualitat

Els contextos de consum de drogues entre persones joves calen ser analitzats també des de la perspectiva de les violències masclistes com tots els altres contextos socials. En aquest cas les violències masclistes que més s'evidencien són les violències sexuals.

Parlem de sexualitat i violències sexuals en un mateix apartat perquè una de les grans dificultats, especialment en contextos recreacionals i de consum de drogues, és identificar les violències sexuals en un context que es caracteritza per estar altament sexualitzat. Aquest fet dificulta sovint poder distingir la sexualitat triada de la imposada i, especialment, quan hi ha consum de drogues.

Com ja hem comentat en apartats anteriors, la **imatge de les dones està cosificada i sexualitzada** en la nostra societat. Les nenes, noies i després dones aprenem que l'exposició dels nostres cossos i el valor que se'n doni correspondrà al valor que hi donem nosaltres mateixes. Així, canviar aquesta mirada i reapropriar-nos del nostre cos i la nostra sexualitat sol ser un procés llarg que implica una anàlisi crítica permanent de què passa al nostre voltant. Mentrestant la identificació de les violències sexuals viscudes, atès que algunes d'aquestes són molt quotidianes, sovint no és fàcil.

Sabem que les violències sexuals són perpetrades majoritàriament per homes i rebudes per dones o altres persones amb un gènere no normatiu.

Des d'aquest marc, observem que les **agressions sexuals greus**, perpetrades per un agressor o més d'un, on s'exerceix directament violència física i força, són fàcilment identificades. En el cas més extrem trobem l'anomenada «submissió química» (donar substàncies a algú amb la voluntat d'exercir una violència sexual) i la vulnerabilitat química (aprofitar la situació d'incapacitat de reacció per exercir una agressió sexual). En aquestes situacions, quan hi ha consum de substàncies se sol produir una culpabilització de la persona que rep l'agressió per «no haver-se sabut protegir». El consum de drogues n'és la principal argumentació: «No poden consumir les dones si no volen exposar-se al risc de rebre violència sexual». Aquesta posició que penalitza no qüestiona la responsabilitat real sobre l'agressió.

Per altra banda, si hi ha consum de drogues per part de l'agressor aquest sol ser utilitzat com a argument per la desresponsabilització sobre l'agressió. Com a professionals hem de ser molt conscients d'aquest doble efecte tant en la nostra intervenció preventiva com quan treballem amb dones o altres persones joves que han pogut patir alguna d'aquestes situacions. Cal fer emergir aquestes situacions i, per fer-ho, hem d'aconseguir que la persona que l'ha patit no se senti jutjada en el seu relat.

Així mateix, cal posar també el focus, tal com dèiem a l'inici de l'apartat, en **aquelles violències més difícils d'identificar**. Podem parlar d'arrambaments i acorrallaments, pràctiques sexuals no consentides (en temps, forma, nombre de persones implicades, o el consum de drogues durant la relació sexual, etc.), entre d'altres. És aquí on el concepte de consentiment sovint es desdibuixa. Hi ha la creença encara molt estesa,

sobretot per la socialització de gènere rebuda que ens col·loca en una situació oposada a homes i dones, que quan s'inicia un contacte sexual no es pot parar. Aquest concepte apel·la a una mirada molt impulsiva i «animal» de la sexualitat masculina.

Aquesta construcció social legitima l'ocurrència de violències sexuals que poden començar dins d'una relació sexual consentida i desitjada. Per això serà molt important treballar amb les dones per aprendre a escoltar-se, identificar el que volen i el que no volen i també potenciar l'assertivitat (com hem comentat també) per poder-ho expressar.

En el cas dels homes, cal treballar l'empatia per identificar com se sent la parella sexual en cada moment; això significarà en ocasions «reprogramar» un aprenentatge de sexualitat hegemònica que orienta principalment al plaer masculí.

Així doncs, la sexualitat, especialment en el cas de relacions heterosexuales, es veurà directament condicionada per la capacitat de discriminar i acceptar la sexualitat volguda de la violència sexual.

El consum de drogues durant les relacions sexuals també hauria de respondre a un desig o interès mutu o en tot cas ser molt conscients de les diferents reaccions que pot provocar el consum de determinades substàncies en homes i dones, tant per raons biològiques com de gènere.

Si parlem de relacions no heterosexuales obrim un ventall molt ampli del qual podríem destacar el *chemsex* com a pràctica actualment coneguda i absolutament vinculada al consum de drogues. Aquesta pràctica la trobem majoritàriament en homes que tenen sexe amb homes. En aquest context es produeixen també violències sexuals. L'arrel també respon a l'aprenentatge de la masculinitat hegemònica vinculada a una sexualitat agressiva i poc empàtica

Quan parlem de violències sexuals en contextos d'oci nocturn hem d'entendre que la violència sexual mal anomenada de baixa intensitat és la que legitima i facilita que es produeixin episodis més greus per la suposada normalització. Parlem d'un contínuum. No són fets aïllats.

Cal doncs destacar que els nous mandats de gènere són necessaris per entendre els riscos de les dones adolescents en els contextos d'oci nocturn. Dins d'aquests riscos la violència sexual ocupa un lloc central per la rellevància i la gravetat i requereix un esforç d'investigació i implementació de programes preventius.

I..., com ens hi posem?

El treball de les figures tècniques de drogues abraça un gran volum de funcions i activitats diferents, moltes vegades combinades amb dobles i triples rols dins d'un mateix territori. Aquestes van des de la realització de tallers i formacions en l'àmbit educatiu, l'assessorament i la formació a altres professionals del territori, l'atenció, l'assessorament i l'orientació a joves i famílies, el disseny de campanyes i materials dirigit a diferents públics, l'organització dels punts d'informació sobre drogues o d'equips itinerants en festes majors, la formació a agents de salut, l'assessorament en protocols de centres educatius i altres serveis davant situacions de consum en joves, la gestió del programa de mesures educatives a menors (ASA) fins a la presència en mitjans de comunicació locals i del territori.

Davant aquesta alta variabilitat de funcions caldrà incorporar la mirada de gènere de forma transversal. Per això proposem estructurar les recomanacions en blocs segons el públic al qual van dirigides (joves, famílies i equips professionals).

Treball amb nois i noies

Dins dels aspectes a tenir en compte en clau de gènere per al treball amb joves, serà necessari identificar aspectes transversals per la nostra pràctica diària dirigida a tots/totes els/les joves i d'altres aspectes específics a treballar de forma diferenciada per tal de revertir les desigualtats existents, fruit de la socialització de gènere.

Continguts a treballar amb joves:

Amb noies	Amb nois
Comunicació assertiva Pensament crític respecte a: – La instrumentalització del cos. – L'androcentrisme. – El mandat de ser pels altres. – L'agència sobre els seus propis actes. Problematitzar sobre l'acceptació dels riscos per consumir drogues i ser dona.	El mandat dels riscos com aprenentatge de la masculinitat. Prendre consciència dels privilegis de gènere i els mecanismes/maneres de mantenir-los (violència). Treballar l'empatia.

Intervencions grupals amb joves (tallers, formacions, grups...)

- En l'àmbit metodològic cal tenir en compte:
 - Tenir espais comuns on poder recollir totes les veus i escoltar-se entre elles. Cal posar èmfasi en què puguin participar-hi tots/totes els/les joves assistents.
 - Espais diferenciats entre nois i noies quan calgui. Fer la proposta d'espais diferenciats i explorar-ne la necessitat, per exemple, per poder explorar violències viscudes.
 - Cal posar exemples diversos sempre (homes, dones i altres gèneres i diversitats sexuals) en diferents contextos, etc. Per normalitzar i visibilitzar totes les realitats, procurant trencar els estereotips a través dels exemples.
 - Ús de llenguatge inclusiu per referir-nos als i a les joves. Un exemple és l'ús de llenguatge en femení per tal d'incrementar la participació de les dones.
- Cal una observació permanent (com a objectiu mateix del taller) per veure com responen nois i noies davant de cada missatge. Un objectiu transversal del taller ha de ser captar les desigualtats específiques i com operen els rols i els mandats de gènere sobre les creences i les accions al voltant del consum en aquell grup en concret.
- Els espais molt masculinitzats, com per exemple certs espais vinculats a la joventut (espais de joves, etc.) faran més difícil que les noies puguin explicar els seus consums i les seves vivències. Caldrà buscar estratègies perquè elles també es facin seus els espais i hi arribin, revisar les activitats, les vies d'accés, les dinàmiques, la distribució dels espais del propi local, etc. En cas de continuar en minoria es podran plantejar espais específics per treballar amb elles certs aspectes.
- Pel que fa a la detecció de consums problemàtics en els grups:
 - Caldrà tenir en compte la major dificultat de les noies per visibilitzar i expressar situacions problemàtiques de consum de drogues. Cal tenir en compte que amb major freqüència els seus consums problemàtics seran a través de substàncies legals (OH, tabac, psicofàrmacs...). Caldrà així posar exemples en els espais grupals sobre ús i abús de substàncies legals per trencar aquesta idea del consum problemàtic vinculat a un perfil i unes substàncies concretes.
 - Alhora caldrà dotar d'espais i dinàmiques de detecció que no passin per la confrontació o la revelació oberta al grup respecte als propis consums
- Quan es faci una intervenció orientada a la reducció de riscos cal tenir en compte els riscos diferencials entre uns i altres (per exemple: violències sexuals en noies/ violències entre iguals en nois) i les diferències i els impactes específics sobre nois i noies que tenen aquests consums.

Per exemple: la pressió de les noies cap al consum es dona en gran mesura per part de la parella o la relació sexoafectiva del moment (mandat de l'amor romàntic i el consum per les relacions sexuals) i en el cas dels nois, pel grup d'iguals (reforçar la masculinitat). Així, cal preguntar de forma diferencial a uns i altres per quins factors se senten pressionats per consumir. No podem donar mai per descomptat la mirada.

- És important també no caure en una mirada d'adult centrista sobre els consums dels i les joves. Això implica trencar amb el paternalisme i revisar els propis estereotips de gènere.

Intervencions individuals amb joves (assessorament i orientació)

Inclou tant en consums més recreatius com més problemàtics (consulta en línia, presencial, estands, parelles itinerants pels espais de festa, educadors/es de carrer...):

- Cal recordar que poden existir consums invisibles en el cas de les noies.
- Cal tenir en compte el conflicte entre el mandat de l'obediència (com a dona) i el mandat de la transgressió (com a jove i com a jove «moderna») que pot conviure en les noies.
- Cal posar especial atenció a no apel·lar a l'obediència/culpa de les noies.

Exemple: en el marc del treball sobre els consum de drogues estem acostumats/des a reforçar la responsabilitat, la prudència, etc. Però pot tenir un efecte diferent en un noi i en una noia rebre un missatge del tipus «cal que et centris en els estudis» com a estratègia per regular el propi consum. En el cas dels nois apel·lar a la prudència i la responsabilitat trenca amb el mandat de gènere clàssic masculí però quan donem el mateix missatge a una noia la reubiquem dins del mandat clàssic de portar-se bé. Molt probablement aquest mandat on la reubiquem és del que està intentant fugir/rebutjar i l'efecte que tindrem sobre ella pot no ser el desitjat.

En el cas de les noies, cal explorar amb elles des d'on cada una exerceix la seva pròpia llibertat i, per tant, des d'on decideix consumir. Una bona estratègia és relacionar els missatges positius amb l'apoderament personal, així com un major control i decisió sobre la pròpia vida.

- Aquesta manera de mirar que acabem de descriure moltes vegades porta a dur a terme una intervenció amb les noies més emocional i en els nois més racional (els arguments que se'ls hi dona). Cal que sortim d'aquesta dicotomia perquè per un costat tothom tingui la possibilitat de gaudir de l'espai emocional per treballar i per l'altre perquè amb les noies, més enllà de l'espai emocional, cal que puguin rebre missatges des d'altres angles, com per exemple la pròpia projecció de futur.
- Una revelació de consum que es realitzi per part d'una noia en espais com per exemple els punts d'assessorament en drogues en llocs d'oci nocturn caldrà tenir-la molt en compte i realitzar una bona derivació ja que costa molt que realitzin revelacions d'aquests tipus en aquests espais i, per tant, que arribin als recursos adequats per al seu acompanyament.
- Cal analitzar si l'anonimat de les xarxes facilita l'accés de nois i noies a l'assessorament professional i buscar estratègies per facilitar arribar a aquella població que normalment costa més que els arribi.

- Cal treballar els riscos específics que acompanyen un consum abusiu en nois i noies sense treballar des de la culpa o la responsabilització, especialment en el cas del risc de la violència sexual en contextos d'oci i consum.
- Cal estar atentes a quines diferències es poden produir en les reaccions de l'entorn quan el consum es dona en nois o en noies. L'acompanyament de la parella o els/les amics/gues pot produir-se de manera i intensitat diferent fruit de la major penalització social del consum (i encara més el consum abusiu de les noies). Seria la nostra funció poder problematitzar sobre això o fer-ho evident si veiem que es produeix. És a dir, si veiem que es dona menys suport de l'entorn pel fet de ser una noia i «sortir» del rol esperat.

Treball amb famílies

La mirada professional sobre les famílies:

- No donar per descomptat que totes les famílies amb les quals treballarem seran les que entenem com «estàndards». Cal treballar des de la diversitat familiar i no donar per fet les estructures familiars clàssiques de relacions heterosexuales.
- Cal no donar per fet tampoc la distribució clàssica dels rols familiars entre les dues parts progenitores, promovent models de corresponsabilitat més igualitaris. Per exemple, no sobreçarregar la responsabilitat de les mares en el consum dels/de les fills/es. No estereotipem la mirada sobre les mares i la distribució dels rols de cura dins de les famílies.

La mirada de les famílies sobre les filles i els fills:

- Cal aportar eines i estratègies a les famílies sobre com «educar» des del gènere i per tal de reflexionar sobre els patrons i els rols de gènere que existeixen dins les estructures familiars i les creences personals.
- Transmetre a les famílies la importància de no utilitzar de forma conscient o inconscient una doble vara de mesurar davant situacions de consum en nois i noies. Cal recordar la importància de no culpabilitzar, especialment a les noies.
- És important també revisar conjuntament creences i missatges que es transmeten als/a les fills/es respecte al consum. Per exemple: procurar no transmetre missatges tipus «que lleig veure una noia borratxa pel carrer».
- Prendre consciència sobre les expectatives que tenim sobre nois i noies i com impacta això en ells/es i en els seus consums. El consum pot suposar una desobediència del rol de gènere en noies i es pot viure com un factor que talla les possibilitats de desenvolupament de futur en el cas dels nois. Si seguim aquesta lògica estarem estereotipant.

- Tal com hem comentat, amb el treball amb joves caldrà observar si el suport de la família és diferent pel fet de ser home o dona qui té el problema amb les substàncies. Cal estar atentes també a la lectura familiar sobre la necessitat o no de tractament. El fet de trencar el rol de la feminitat imperant fa que es percebi com una major transgressió i s'interpreti un nivell de gravetat diferent en ambdós casos. Quan atenem famílies de noies consumidores en espais d'assessorament i orientació cal posar èmfasi en fer conscient la necessitat del suport i l'acompanyament familiar que necessiten també les noies. Sovint, per aquest fet, ens podem trobar que el sentiment de culpa per part de les noies sigui ser molt major que el dels nois.

Treball amb altres professionals

- Cal ajudar a prendre consciència i trencar, per un costat, amb l'estigma adult sobre el consum i, per l'altre, amb els estereotips que puguem tenir al voltant de les noies consumidores (i el to més greu amb què es viuen aquestes situacions).
- Transmetre als equips professionals:
 - No caure en estereotips ni essencialismes.
 - Ajudar a veure que cal analitzar els contextos també del consum en clau de gènere.
 - Evidenciar que les mirades moralitzants sobre la noia consumidora també existeixen. En aquests casos es pot tendir a interpretar les situacions de consum com a més greus.
 - Revisar com relaten, problematitzen i actuen sobre els consums segons si són nois o noies els/les que consumeixen.

Producció de materials, campanyes i continguts de xarxes socials

- Cal utilitzar un llenguatge inclusiu.
- Cal utilitzar imatges no sexistes i que no reproduïxin rols tradicionals de gènere (tant de joves com de famílies).
- Cal revisar la imatge de jove que transmetem a les campanyes per no caure en estereotips i aportar també la mirada interseccional.
- Cal acotar el missatge al públic destinatari específic i no realitzar missatges genèrics. Recorda que allò universal/genèric és masculí.
- En cas que es realitzin materials específics per a nois i noies, cal que sigui per una decisió amb un objectiu de gènere clar. En cas de realitzar campanyes o materials destinats a nois i noies cal que aquests integrin la realitat de tots i totes.

- Cal vigilar perquè quan realitzem materials específics per a nois, noies o altres identitats aquests no siguin essencialistes, és a dir, que la especificitat no sigui des de l'estereotip.
- Els materials pel simple fet d'anar destinats a noies o nois de forma diferenciada no vol dir que incorporin la perspectiva de gènere. Una vegada més es tracta de revertir desigualtats i no replicar estereotips en els nostres missatges i imatges.
- Cal recordar que els missatges i els materials construeixen també realitat i mostren una manera determinada d'entendre, ordenar i interpretar el món que impactarà en la imatge que retornem tant a nois com a noies.
- En el cas de realitzar materials específics per abordar les violències sexuals en espais de lleure cal no oblidar el treball amb agressor o possibles agressors com a responsables i, per tant, qui ha de canviar el comportament i prendre'n consciència. Per altra banda, és important que les noies rebin missatges (en les campanyes) que les ajudin a identificar les violències però també els recursos personals que poden tenir per afrontar-les com ara la sororitat dins del grup d'amigues o la seva pròpia agència per gestionar situacions o posar límits en qualsevol moment.

Oci nocturn com a context paradigmàtic del treball amb joves

El consum recreatiu de drogues ha patit històricament de falta de perspectiva de gènere. Atès que el sistema patriarcal és camaleònic en les seves manifestacions necessitem també entendre com són els nous mandats de gènere per a adolescents i com reverteix en el consum de drogues en contextos d'oci nocturn.

«La inquietud d'incloure la perspectiva de gènere en l'abordatge dels consums recreatius, va més enllà de la desagregació per sexes dels consums de substàncies reflectits en els estudis epidemiològics. Es tracta de considerar les diferències de gènere (físiques, psicològiques i socials) que condicionen les relacions que homes i dones estableixen amb les substàncies psicoactives, permetent conèixer les estratègies de gestió de riscos i plaers, que estan indubtablement condicionades pel gènere.» [Romo, 2010]

Hi ha alguns elements a tenir en compte per conèixer l'efecte de la mirada androcèntrica sobre els consums recreatius de les noies:

- Incorporar-se a situacions que tradicionalment han estat associades al gènere masculí hegemònic pot ser percebut per les noies com un «valor afegit» per a elles ja que, tal com esmentàvem al parlar de sistema sexe/gènere, qualsevol comportament

concebut o llegit com masculí és més prestigiós socialment. En aquest sentit els comportaments definits com a transgressors, com és el cas del consum de drogues, tot i ser penalitzats en la societat en general són valorats dins dels entorns de l'oci nocturn. Malgrat tot, quan aquest consum és exercit per una dona aquest suposat «valor afegit» és igualment qüestionat perquè transgredeix la pauta de feminitat tradicional.

Mentre les dones poden tendir a un patró de consum de substàncies utilitzat típicament pels homes i que *a priori* podria facilitar la integració en un entorn masculí, aquest mateix fet pot crear rebuig en el context per la transgressió del model de masculinitat.

- Ens trobem que preval en l'imaginari la imatge sexualitzada de les dones en l'oci nocturn com a reclam, producte dirigit a un imaginari masculí on el sexe (especialment si està acompanyat del consum de substàncies) és el major ham comercial. En aquest imaginari tan estès, a les dones consumidores d'oci nocturn i de drogues se'ls suposa una major accessibilitat sexual de partida, amb els riscos que això pot suposar. Per tant, la paradoxa de què parlàvem al paràgraf anterior es trasllada també a l'àmbit de la sexualitat en contextos de consum de drogues: les creences de les dones joves sobre l'actual igualtat de gènere en els seus comportaments sexuals en contextos de consum de drogues són instrumentalitzades pel «mercant» patriarcal per situar-les de nou en una posició d'«objectivació» (com a objecte) sexual.

«(...) planteamos la hipótesis de que en muchos casos las chicas jóvenes vinculan esta supuesta mayor libertad sexual con la aceptación del riesgo de ser agredidas. La libertad sería entonces elegir correr el riesgo de ser agredida y asumirlo. Desde nuestro punto de vista la libertad sexual de las mujeres implica la ausencia de esos riesgos y por lo tanto el escenario actual no sería uno de mayor libertad sexual, ni de igualdad entre hombres y mujeres, sino un escenario en el que las chicas jóvenes no quieren quedar fuera del ocio nocturno y del consumo de drogas y entienden que los riesgos de la violencia sexual forman parte de los precios a pagar por vivir esas experiencias.» [Informe Noctambul@s, 2014]

Exemples de bones pràctiques en la incorporació de la perspectiva de gènere en contextos d'oci i consum

Alguns aspectes a treballar en clau de gènere, tant en materials com en intervencions, en contextos d'oci nocturn i consum són:

En l'àmbit de missatges i continguts

- Prendre com a referència de gestió del consum informació objectiva en lloc de les experiències d'amistats i/o parella, ja que cada persona ha de trobar la seva pauta de consum. La importància de la presa de decisions individual en relació amb els consums i el sortir de festa, tenint en compte la parella, però sense que aquesta condicioni l'opinió ni la voluntat pròpies.
- Evitar actituds de competitivitat en el consum.
- Visibilitzar l'«ús» de la dona com a reclam en alguns contextos de festa (entrades gratuïtes) i com pot mostrar una idea errònia sobre la disponibilitat sexual de les noies.
- Abordar especificitats en clau de gènere en els efectes del consum. Per exemple, interaccions entre el consum de drogues i el cicle menstrual
- La pressió social de les parelles sexuals en l'inici i el manteniment del consum.
- Cal conèixer estratègies de gestió de riscos i plaers desenvolupades per les noies consumidores recreatives
- Cal treballar l'interès i la preocupació sobre els efectes secundaris del consum de drogues en el seu cos (control de pes). Un dels motius que manifesten exclusivament les noies per al consum de *speed* i èxtasi són els seus efectes aprimadors, la qual cosa denota la pressió existent sobre el cos femení [Barriuso, 2003].
- Treballar riscos específics de noies en aquests contextos. Per exemple, la pressió que reben al grup o d'iguals per realitzar tasques de més risc (transportar les pastilles a l'ésser menys probable que se les identifiqui com a traficants si les comparem amb els nois).

En l'àmbit d'espais i formes d'intervenció

- Creació d'espais virtuals per compartir amb joves i entre professionals, reflexions, articles i materials sobre gènere i drogues, sobre riscos específics, etc. en clau de gènere
- Formacions internes, imprescindibles per treballar amb una base conscient sobre el gènere i com impregna totes les àrees de la vida i en condiciona les relacions.
- La presència i, per tant, l'accés a unes persones o unes altres varia en funció dels espais, els horaris i els llocs on es desenvolupa l'acció preventiva. Cal tenir aquest fet en compte per establir estratègies i accions que facilitin arribar a tota la població jove en clau de gènere.
- Respecte als espais de consum, sabem que en el cas de les noies solen tenir més presència en llocs tranquils que puguin garantir el seu anonimat, en moments previs al consum s'interessen més per materials gràfics i consumibles de reducció de riscos, i, per la informació tant per a elles com per a persones del seu entorn, mostren major predisposició a conèixer estratègies de consum responsable; mentre que els nois tenen més presència en espais on s'està produint el consum i es preocupen especialment per la puresa de la substància i la seva dosificació, utilitzant tres vegades més que les noies el servei d'anàlisi.

Tenint en compte aquesta informació, des d'Ai Laket⁴ han realitzat algunes accions en clau de gènere per tal d'estimular factors de protecció específics:

- A les noies se les convida a realitzar anàlisis de substàncies que consumeixen, es recorda la seva autonomia en la presa de decisions sobre el consum, la importància d'establir el propi ritme i la valoració de riscos de les substàncies legals.
- Als nois els ressalten pautes de reducció de riscos de les substàncies que analitzen, destacant quines cal seguir si algú en el seu entorn té efectes secundaris adversos, s'analitzen actuacions com les del líder del grup de consum o el risc com a atractiu, fins i tot la competició en la puresa de la substància, i se'ls anima a col·laborar com a voluntaris, ja que hi ha menor nombre d'integrants masculins.

«El que necessitem canviar és el context de desigualtat en què es consumeixen les substàncies i no treballar sobre grups específics. Això comportaria prioritzar l'empoderament de les dones de cara al seu desenvolupament en diferents contextos de desigualtat, no només en els contextos d'ús i abús de drogues.» [Frieden, 2010]

«El context social i cultural en què es generen les desigualtats de gènere s'ha de tenir en compte i a partir d'ell treballar amb motius específics de consum que tenen darrere elements de la construcció de gènere.» [Gómez i Martín, 2012]

4. Associació basca formada per persones usuàries i exusuàries de drogues especialitzada en la reducció de riscos. <http://www.ailaket.com/>

Deu passos pel treball des de la perspectiva de gènere

1 Desagregar les dades per gènere

Tal com hem comentat parlant del sistema sexe-gènere aplicat a les drogues, s'espera en l'aprenentatge de «ser homes» que assumeixin riscos. La valentia està directament relacionada amb aquest concepte. Aquesta assumpció de riscos serà, doncs, una mostra pública de la masculinitat aconseguida.

Exemple: és important que els plans de prevenció municipal de consum de drogues i ús problemàtic de pantalles incorporin la perspectiva de gènere. Per fer-ho cal que recullin la informació del territori d'una forma prou acurada que ens permeti conèixer les desigualtats de gènere específiques. La recollida de dades per fer la primera fase de diagnòstic ha d'incorporar una primera pregunta sobre el sexe de qui respon i una segona sobre el gènere amb el qual s'identifica. Cal tenir en compte també que algunes dinàmiques no les coneixerem si no obtenim informació més qualitativa més enllà de les enquestes, per tant, ens caldrà tenir-ho en compte per exemple en les entrevistes a agents clau durant la diagnosi o en les comissions participatives.

2 Comunicació no sexista

Qualsevol comunicació que fem des d'un àmbit institucional ha de ser una comunicació inclusiva i, en concret no sexista. Aquest és un requisit legal i és un dels fonaments de la incorporació de la perspectiva de gènere perquè permet reduir el biaix androcèntric, com a mínim en el vessant comunicatiu.

L'àmbit de prevenció de l'abús de drogues no n'és una excepció. Però, més enllà d'aquest marc general, les accions desenvolupades des d'un àmbit preventiu pretenen reconèixer realitats i alhora transformar-les. Així, amb aquest objectiu, serà cabdal que les accions comunicatives dins l'àmbit de drogues esdevinguin un model diferent que contribueixi a desmuntar estereotips. En concret caldrà incloure aquesta mirada de gènere tant en el llenguatge com en les imatges.

Exemple: tant en el disseny de campanyes com en el de materials preventius caldrà preguntar-nos si el missatge que volem transmetre pot ser rebut per totes les persones del col·lectiu a qui l'hem dirigit. També caldrà preguntar-nos si la imatge que en donem aconseguix desmuntar creences prèvies.

3

Visibilització del consum de les noies i de la seva presència en certs espais

Una de les grans desigualtats de gènere que es produeix en el consum de drogues és la doble penalització social que reben les noies. La penalització social comporta, entre altres qüestions, un estigma associat el qual es comença ja a construir en etapes molt primerenques del consum. Aquest fet, com a primordial entre d'altres, fa que s'invisibilitzi el consum de les noies, especialment de drogues il·legals. És una qüestió que comporta conseqüències tant pel que fa a la llibertat de les noies per consumir com per detectar/identificar consums problemàtics per part de professionals que poden oferir ajuda i, sobretot, pot dificultar l'accés a recursos d'ajuda quan existeix un consum problemàtic per part de les mateixes noies.

Així, és important que les accions de caire preventiu mencionin explícitament el consum de les noies sense caure en la penalització o la culpabilització.

Exemple: en els tallers escolars sobre cànnabis serà important preguntar directament a les alumnes sobre el consum de les noies en general per escoltar si n'argumenten diferències respecte als nois i, sobretot, parlar de les possibles diferències en els motius o les maneres d'inici del consum.

4

Transversalització de gènere

Aquesta és una de les qüestions més rellevants i més difícils de traslladar a la pràctica. Significa que el gènere no és un contingut més que requereixi, per exemple, un projecte específic. La transversalització de gènere significa incorporar una mirada que ha d'estar present en totes les intervencions, els plans, els projectes, les avaluacions, etc. que fem. Significa també preguntar-nos en tot moment quina desigualtat de gènere podem estar potenciant o invisibilitzant amb les nostres accions o quina desigualtat ens poden estar mostrant les dades i ens cal interpretar. Aconseguirem explicar de manera més rigorosa què està passant i proporcionar algunes eines per mostrar cap a on anar. No oblidem que la incorporació de la perspectiva de gènere sempre té com a principal objectiu revertir les desigualtats.

Aquesta mirada és la que ens pot portar a modificar algunes de les intervencions que fem i, en alguns casos, a dissenyar iniciatives específiques.

Exemple: si dissenyem un material d'alcohol i conducció caldrà preguntar-nos i

preguntar quin és el paper dels nois i de les noies en aquestes situacions i quins missatges diferenciats aniran adreçats a uns i altres. És probable que hi hagi un major nombre de nois que condueixin i, a més, que condueixin sota els efectes del consum i de manera més temerària en general. També és probable que hi hagi un major nombre de noies en el paper de copilot i que, a més a més, tinguin dificultats en l'assertivitat per dir que no volen pujar al cotxe. Fins aquí és senzill. Caldrà entendre que aquests patrons es donen perquè rebem uns mandats de gènere diferents (homes i dones) i aquests requereixen d'abordatges diferents per a uns i altres. A més a més, caldrà entendre que aquests mandats de gènere diferents ens col·loquen a les dones en una posició de major vulnerabilitat i menys capacitat subjectiva de decisió.

5

Formació feminista per a les persones professionals

Incorporar la mirada de gènere requereix, necessàriament de formació especialitzada. Tots i totes nosaltres hem rebut una socialització de gènere des de ben petits/es que ens dificulta fer una anàlisi crítica de les desigualtats de gènere si no treballem la nostra pròpia deconstrucció mitjançant la formació. Sense formació i un procés d'aprenentatge serà molt difícil incorporar l'impacte del gènere en la nostra subjectivitat i com aquest es trasllada a la nostra feina professional. D'altra banda, un procés formatiu ens pot garantir una mirada diferent que ens faciliti treballar en aquest àmbit.

Exemple: la formació feminista ens pot ajudar a saber interpretar perquè, malgrat que el consum de les noies s'entén com a normalitzat en l'àmbit de l'oci nocturn, sovint se les responsabilitza a elles de les violències masclistes patides.

6

Buscar assessorament extern expert

Forma part d'aquesta manera de mirar la realitat que anomenem feminista identificar quines són les nostres limitacions i poder buscar-nos suports quan els necessitem. Així serà important entendre que incorporar la perspectiva de gènere no és quelcom que s'apregui en un dia després de segles d'adoctrinament patriarcal. És important tenir la sensibilitat, el compromís, la disposició i també la curiositat. L'aprenentatge serà un procés que requerirà treballar i qüestionar-nos el dia a dia del treball que fem i això ho podem fer si comptem amb persones a qui poder consultar o compartir sobre la temàtica o els nostres dubtes.

Exemple: observem que les noies pateixen intoxicacions agudes d'alcohol més primerenques que els nois. Aquest fet no es produeix més endavant ni tampoc amb drogues il·legals. Trobem una explicació clàssica que ens diu que les noies van amb nois més grans. Si volem aplicar la perspectiva de gènere, i anar més enllà d'una mirada essencialista davant la qüestió dels sexes, potser ens cal parlar amb algú que ens ajudi a trobar una explicació que ens diu que les noies es deixen anar més amb les drogues legals perquè no tenen l'efecte penalitzador per a elles que tenen les drogues il·legals.

7

Pressupost específic per incorporar la perspectiva de gènere

Incorporar la mirada de gènere obre la possibilitat a identificar desigualtats que caldrà analitzar i veure quines accions podem portar a terme per revertir-les. En alguns casos això requerirà d'un pressupost extraordinari que significarà desenvolupar projectes nous; en d'altres, significarà simplement reenfocar a què es dediquen els recursos econòmics, no necessàriament gastar-ne més.

Exemple: dotar tot l'equip que intervingui directament o indirectament en drogues del territori de formació sobre perspectiva de gènere i poder comptar amb assessorament regular sobre aquesta qüestió és una inversió necessària. Per altra banda, quan avaluem els projectes trobarem millors resultats en termes d'impacte que si no comptem amb professionals capacitats per incorporar la perspectiva de gènere.

8

Patriarcat és un factor de risc per les dones

Viure dins d'un sistema que, durant segles, ha consolidat una estructura desigual que estableix mecanismes de dominació sobre la meitat de la població és un dels factors de risc més grans per a les dones en molts àmbits i el consum de drogues n'és un. El paper de cuidadores d'altres que ens ha atorgat el patriarcat de forma estereotipada fa que el consum de drogues resulti doblement transgressor per a les dones. Com a conseqüència podem rebre i rebem violències masclistes que pretenen penalitzar-nos per saltar-nos el paper normatiu que ens pertoca des de la perspectiva patriarcal. A aquesta mirada cal afegir i tenir en compte tots els diferents eixos de desigualtat que poden estar travessant aquell/a jove i intervenir des de la interseccionalitat.

Exemple: l'associació que es produeix sistemàticament en els entorns d'oci nocturn entre consum de substàncies de les noies i accessibilitat sexual és fruit d'aquesta mirada patriarcal sobre les dones. És, per tant, imprescindible abordar aquesta qüestió com un dels principals factors de risc a entomar.

9 Revisió dels espais i els serveis amb perspectiva de gènere

Quan parlem de prevenció o treball amb joves sovint ens centrem en els projectes, les campanyes, els tallers o els materials educatius. Cal no deixar de banda la mirada de gènere també sobre els espais físics. En aquest punt s'ha parlat en els últims temps de la importància dels espais segurs i les rutes segures en els contextos d'oci nocturn. És important preguntar-nos i preguntar-los també pels espais d'atenció a adolescents i joves. Atenent a les dades que ens parlen de majors problemes de consum entre nois podem dibuixar espais o intervencions pensant en perfils determinats i, aquí, podem estar involuntàriament reproduint estereotips.

Exemple: les dades estadístiques i les dades del nostre servei d'atenció a joves ens diuen que hi ha més nois que tenen problemes amb el cànnabis i això ens porta a pensar en un determinat perfil que, sovint sense ser-ne gaire conscients, és un noi. Aquest fet condiciona parcialment el plantejament que tenim de la intervenció i també l'espai que oferim.

Alhora sabem que les noies oculten més l'ús i l'abús problemàtic de drogues il·legals perquè reben un major estigma. Aquest fet ens ha de fer plantejar que potser caldria preguntar a les noies sobre quins elements de l'espai i la intervenció les farien sentir més còmodes per acudir al servei.

10 Treballar conjuntament amb l'àmbit d'igualtat de la nostra institució o del nostre territori

Sempre serà aconsellable treballar col·laborativament amb les altres àrees del nostre territori que tinguin relació amb l'àmbit de les drogues. Aquesta ha estat una premissa clàssica en el treball amb drogues. En aquest cas, el treball amb l'àrea d'igualtat o feminismes ens pot ajudar a garantir una mirada de gènere transversal i també aportar un coneixement sobre el territori en aquest àmbit que potser ha estat, fins ara, lluny del nostre objecte de treball.

Exemple: actualment el treball coordinat entre diferents àrees per millorar i assegurar la prevenció de les violències sexuals en els contextos d'oci nocturn està força consolidat. L'àmbit de les drogues té una llarga experiència en conèixer i intervenir en espais d'oci nocturn. En aquesta qüestió també a l'àrea d'igualtat li caldrà nodrir-se del coneixement de les àrees de joventut, serveis socials, salut i/o drogues.

Eines per a l'avaluació del grau d'incorporació de la perspectiva de gènere en els nostres programes i serveis

A continuació es recull una llista de preguntes a fer-nos per tal d'avaluar el grau d'incorporació de la perspectiva de gènere en els nostres programes i serveis en l'àmbit del disseny, l'execució i l'avaluació.

Justificació i disseny

1. Es realitza l'anàlisi de la realitat diferenciada per sexe, de manera que permeti comparar les situacions (diferents necessitats, posicions i accés als recursos), punts de partida i condicions diferencials de dondes i homes i identificar les desigualtats i els desequilibris de gènere en el consum de substàncies?

2. En la justificació del projecte s'utilitzen estudis, informes, amb informació desagregada per sexe, que permetin reflectir la situació tant per a homes com per a dones?

3. Quin és el marc normatiu i legal de gènere relacionat amb el projecte (plans d'igualtat d'oportunitats, lleis, instruments internacionals...)?

4. Es refereixen els objectius del projecte explícitament a dones i homes?

5. Tenen en compte els objectius les diferències en com el consum i el que l'envolta afecta homes i dones?

6. S'han contemplat objectius dirigits a l'avanç de l'equitat i/o l'empoderament de les dones?

7. S'utilitza un llenguatge igualitari al llarg del projecte, en el qual tant dones com homes, de qualsevol identitat i orientació sexual, se sentin representats/des?

8. El personal responsable en el disseny i l'execució del projecte està sensibilitzat i ha rebut formació en qüestions de gènere?

Implementació

1. Les activitats contemplen la participació equitativa d'homes i dones?

2. Reprodueixen la desigualtat i els estereotips de gènere els papers que s'han assignat a homes i a dones en la implementació del projecte?

3. S'inclou la participació en el projecte de la població diana?

4. Les activitats proposades a homes i dones ajuden a modificar els rols de gènere?

5. S'han contemplat accions positives cap a les dones?

6. S'han identificat els obstacles i les potencialitats per aconseguir la participació equitativa d'homes i dones en el projecte?

7. En les activitats (intervencions, materials, jornades...) es contemplen les necessitats de prevenció tant d'homes com de dones?

8. Els dispositius d'atenció i informació, tenen en compte les limitacions i necessitats (d'horari, desplaçament, econòmiques, etc.) de dones i homes?

9. Com afecta la participació en el projecte l'ús del temps, la càrrega de treball i els ingressos de les dones i els homes?

10. Pressuposten adequadament les estratègies per afavorir la participació tant dels homes com de les dones i el seu accés igual als beneficis del projecte?

11. S'han tingut en compte en el pressupost la necessitat d'oferir capacitat en gènere a l'equip del projecte o contractar puntualment persones expertes en gènere?

Seguiment i avaluació

1. Hi ha els indicadors desagregats per sexe?

2. S'han inclòs indicadors d'avaluació sensibles al gènere? Permeten els indicadors mesurar l'impacte i els resultats del projecte tant en relació amb les dones com amb els homes?

3. S'inclou algun indicador que permeti mesurar l'impacte del projecte en les relacions de gènere?

4. Es donarà seguiment a la participació equitativa d'homes i dones en les activitats del projecte?

5. Queda prou clar que l'avaluació ha de tenir en compte l'impacte del projecte tant sobre els homes com sobre les dones, així com els èxits respecte a la igualtat de gènere?

FAQS: Preguntes freqüents

Cal fer campanyes diferenciades per a nois i noies?

No sempre. Cal donar missatges que no estereotipin els comportaments de nois i noies. Alhora, entendre quines són les diferències i les desigualtats que es donen en un context determinat i revertir-les a través del llenguatge i/o les imatges de la campanya.

Per exemple: sabem que els nois consumeixen més drogues il·legals que les noies, això és una realitat, però si en una campanya de drogues il·legals només hi posem nois estem invisibilitzant el consum de les noies, amb els riscos que això suposa. Cal explicar la realitat però alhora treballar per transformar-la i millorar-la.

Si fem tallers mixtos estem incorporant la perspectiva de gènere?

Dependrà de com ho fem. En els tallers mixtos caldrà assegurar que puguin expressar què pensen els nois, les noies i les altres identitats de gènere que hi hagi en el grup. Les vivències respecte al consum poden ser diferents. També caldrà fomentar l'escolta entre les diferents mirades amb la clau de gènere i, sobretot, proporcionar espais confidencials (individuals i grupals) per compartir les violències masclistes viscudes.

Per exemple: si parlem de sexisme a la nit i de quines dinàmiques es donen i com s'invisibilitza aquest sexisme es pot fer un taller mixt perquè totes en siguem conscients d'aquesta realitat; però si volem tractar les violències concretes patides en l'oci nocturn, segurament moltes noies no s'obriran si els nois hi són davant. Segons com enfoquem el problema podem optar per un format mixt, o no, individual o grupal.

Com puc garantir que la meva intervenció no incrementa les desigualtats de gènere?

És important portar a terme l'avaluació de l'impacte de gènere de les accions que es desenvolupen. Caldria combinar metodologia quantitativa amb metodologia qualitativa per tal de conèixer possibles diferències entre nois i noies i l'explicació d'aquestes diferències i si es redueixen o esdevenen desigualtats a partir de la nostra intervenció.

Per exemple: si dissenyem un material preventiu, per avaluar-lo caldrà recollir informació sobre quin impacte ha tingut entre nois i entre noies. Si dissenyem un qüestionari, serà imprescindible recollir si el respon un noi o una noia però també caldrà preguntar si els continguts li han semblat adients, si recullen la seva realitat, si s'hi ha vist identificat/da. Aquesta part qualitativa desagregada per sexes és la que ens explicarà l'impacte obtingut entre uns i altres i alguns dels perquè.

Què podem fer quan ve un grup de joves a informar-se en un estand d'informació sobre drogues i només parlen els nois?

Podem preguntar explícitament a les noies si tenen alguna pregunta diferent a les que ja han formulat els nois. També es pot explicar si hi ha alguna diferència orgànica en l'efecte entre nois i noies, com per exemple és el cas de l'alcohol. Si estem en algun espai d'oci nocturn o parlant sobre això podem parlar de les violències sexuals i del dret a consumir sense riscos.

Què li responem a un/a educador/a sobre què cal fer quan una noia presenta un consum problemàtic de cànnabis i en l'explicació ho associa a la seva forma de vestir i comportar-se «provocativament» amb els nois?

Cal acompanyar la reflexió crítica ajudant a veure que el consum problemàtic demana explorar com està ella, què necessita i desvincular-ho de la seva indumentària i del seu comportament. Dit això, també caldrà reflexionar sobre què pot estar suposant un comportament sexualitzat. És probable que aquest comportament, tot i ser legítim, tingui a veure amb una necessitat d'integració en el grup (com també pot ser-ho el consum intensiu de cànnabis). Com ja hem anat dient, les noies aprenen en la seva socialització que el reconeixement i la valoració del seu cos és el que els proporcionarà un lloc social. És possible que aquest aprenentatge hi estigui tenint un paper en la situació però, en cap cas, hem de fer un judici moral. Per altra banda, també ens podem trobar davant una sexualització triada. En tot cas caldrà veure quina relació té amb el consum de cànnabis però sense apriorismes.

Què passa quan els locals de joves o les activitats de joventut estant majoritàriament ocupats per nois?

Moltes vegades trobem que els espais de joves estant sobreocupats pels nois i que les noies amb prou feines s'hi acosten o només venen a «acompanyar» les seves parelles/amics/amigues. Cal plantejar-se el tipus d'activitats que oferim, com estan distribuïts

els espais, quins elements (per exemple un futbolí on juguen principalment els nois) es troben en un lloc principal i quines altres activitats podríem realitzar perquè existís una distribució més igual tant de l'espai com de les activitats ofertes. Per decidir noves activitats que puguin interessar més a les noies serà cabdal comptar amb elles i preguntar quins són els seus interessos. Quan no ho fem podem plantejar opcions estereotipadament femenines però que no concorden amb els interessos reals.

També hem d'observar si a l'entorn de l'entrada de l'espai s'acostuma a situar un grup de nois que en dificulten l'accessibilitat, ja sigui per la seva conducta, ja sigui pel consum de cànnabis o alcohol, que poden foragitar altres joves.

Si fem tallers mixtos estem incorporant la perspectiva de gènere?

Sempre que sigui possible sí. Els equips mixtos transmeten el missatge que la temàtica de les drogues té a veure amb nois i noies. Garanteix recollir i presentar models diversos. Per altra banda, facilita l'empatia i això possibilita parlar de qüestions que en un equip no mixt potser no seria tan fàcil com ara les violències sexuals viscudes.

Respecte a les famílies..., què podem fer per no sobrerresponsabilitzar les mares i implicar els pares?

Per començar cal obrir la possibilitat que ens arribin famílies diferents a les que veiem habitualment. Per exemple, famílies pertanyents als col·lectius LGTBI o famílies monomarentals. Per altra banda, també cal que obrim la mirada respecte als rols que cadascú desenvolupa dins el nucli familiar: ens podrem trobar famílies que no responen al model normatiu (per exemple pares que es dediquen més a la criança) i això ho hem d'integrar i normalitzar.

Quan ens trobem davant una situació heteronormativa caldrà preguntar sempre què fan i com interactuen amb el/la fill/a cadascun dels pares fugint dels rols de gènere tradicionals. Aquí caldrà fer propostes que ajudin a canviar també l'esquema patriarcal rígid de la família que probablement també té relació amb la situació que estan vivint. Per exemple que a partir d'ara posi els límits qui no els posava abans.

Què faig amb els materials i els programes que feia servir fins ara?

Cal fer una revisió crítica amb ulleres feministes dels materials, els programes i les campanyes preventives que estem utilitzant actualment i que potser a l'hora de dissenyar-los no es va tenir en compte la perspectiva de gènere. Analitzar quins es poden adaptar i desgranar i quins altres estant generant desigualtats i s'hauran d'eliminar

per cercar altres programes i materials que ens donin una millor resposta. Una altra utilitat pot ser la seva anàlisi crítica en els tallers o les formacions per obrir la reflexió i facilitar la mirada des de la perspectiva de gènere.

A través de l'apartat de **Recull de recursos i bones pràctiques** podrem trobar exemples de campanyes que han tingut en compte el gènere.

Els/les nostres responsables municipals tot això de la perspectiva de gènere no ho porten gaire bé.

Tenir en compte el gènere no és quelcom que puguem escollir, el fet d'incorporar aquesta mirada no és un plus de millora, sinó que és imprescindible, i no fer-ho voldria dir que no estariem realitzant bé la nostra feina. D'aquí la necessitat de poder transmetre als/les nostres responsables municipals que no és una opció sinó una obligatorietat.

Qui pot assegurar-me si estic incorporant correctament la perspectiva de gènere en un material o un programa?

El primer pas i més lògic seria cercar aliances dins de la teva pròpia entitat o administració, a la majoria d'ajuntaments i consells comarcals existeix la figura de la tècnica d'igualtat. Som conscients que a vegades aquestes col·laboracions entre departaments no són senzilles. Si això és impossible o es necessita un suport especialitzat més enllà del propi ens, existeixen moltes entitats especialitzades per abordar qüestions com el disseny de materials i disseny gràfic amb perspectiva de gènere, redefinició de l'urbanisme i distribució d'espais que tenen en compte el gènere, promoció de la salut o polítiques públiques amb visió feminista.

Un programa/material específic per a dones és ja un programa/material que té en compte la perspectiva de gènere?

Doncs no té per què. Si aquest servei, programa o material continua reproduint els estereotips de gènere i continua generant desigualtats, per molt que vagi dirigit a dones no significa que incorpori la perspectiva de gènere. Existeix una gran quantitat de materials de prevenció de drogues específics per a dones que desgraciadament, amb o sense intenció, generen més estigma, desigualtat i culpabilització vers les dones. Quan fem un material específic per a dones (igual que si el fem específic per a homes) ens hem de preguntar si estem reproduint estereotips sobre com som dones i homes i també si els missatges que estem donant els orienten cap a complir els mandats de gènere o a qüestionar-los.

Recull de recursos i bones pràctiques

Abordatge de les sexualitats en clau de gènere

La psicowoman: la primera vez, (2016)

https://www.youtube.com/watch?v=x2w_Eaa_Oms

Vídeo (7') per treballar les sexualitats en clau de gènere per part d'aquesta youtuber feminista amb un to informal i planer.

[https://noktonmagazine.com/the-porn-conversation/\(2017\)](https://noktonmagazine.com/the-porn-conversation/(2017))

Aquesta guia pretén donar eines als adults per aconseguir que joves i adolescents prenguin decisions intel·ligents i informades respecte a la pornografia.

Prevenició de les violències sexuals en espais d'oci i consum

Govern de Wellington, Nova Zelanda, 2011

<https://www.youtube.com/watch?v=9zrloxEbdsw>

Impactant vídeo (7'57", Nova Zelanda, 2011) sobre el rol de l'espectador ètic (amistats, personal de barra, seguretat, transport, etc.) com a possible detector previ a una violència sexual en espais d'oci nocturn.

No jodas la fiesta

<https://www.youtube.com/watch?v=jOXWYyLrVtY>

Original cançó (3'42", Energy Control-ABD, 2017) amb coreografia inclosa en format pop per desvincular el consum per part de noies i la predisposició sexual vinculada a aquest consum.

<https://www.youtube.com/watch?v=0TmUwxBjfo8>

Videocampanya (1'46", Federación de Mujeres Progresistas, 2018) dirigida a agressors per tal de no minimitzar actes de violència sexual.

https://www.youtube.com/watch?v=T_8GG3Zat_U

Videocampanya (4'12", Noctambul@s-FSC, 2017) per desmuntar mites sobre el consum de drogues i les violències sexuals en espais de festa.

Per què li diuen *sexting* quan parlen de *sexpreading*?

<https://candela.cat/wp-content/uploads/2020/05/Sexpreading-article-I.pdf>

Material digital (Candela i EdPac, 2020) per diferenciar una pràctica sexual i consentida com és el *sexting* d'una violència sexual digital: el *sexpreading*.

Alcohol, drogues i agressions sexuals en l'àmbit de l'oci nocturn

https://drogues.gencat.cat/ca/professionals/recursos/recurs_audiovisuals/drogues-i-violencia-contra-la-parella/

Videocampanya (19", Subdirecció General de Drogodependències, 2016) de prevenció de les violències masclistes i consum de drogues.

La prevenció de les agressions masclistes en contextos d'oci nocturn

https://drogues.gencat.cat/web/.content/minisite/drogues/noticies/pdf/GuiaPrevencioAgressionsMasclistes_cat.pdf

Anàlisi comparativa de campanyes de prevenció d'agressions masclistes en espais d'oci nocturn (Subdirecció General de Drogodependències i Spora Consultoria Social, 2018).

Web sobre violències sexuals

<http://www.violenciassexuales.org>

Web que recull els diferents recursos i serveis on poder ser atesa davant una situació de violència sexual a Barcelona i resta de Catalunya (Fundació Salut i Comunitat).

Portal web actiu que es va actualitzant periòdicament.

Bones pràctiques en campanyes municipals

La Mancomunitat La Plana (Osona) engega la campanya «A cegues no mola»

<https://www.diba.cat/documents/14465/100699161/3+A+CEGUES+NO+MOLA.pdf/098261c0-2018-453b-99dd-51a7ca0bb514>

Campanya municipal de la Mancomunitat La Plana (Osona, 2012) de prevenció, sensibilització i reducció de riscos en el consum de drogues i les conductes abusives i masclistes.

«Respecta'm» – Tarragona: campanya de prevenció de conductes sexistes en l'oci nocturn

<http://periferics.cat/respectam-tarragona-inicia-una-campanya-de-prevencio-de-conductes-sexistes-en-loci-nocturn/>

Campanya de prevenció de conductes sexistes en l'oci nocturn conjunta del Departament de Polítiques d'Igualtat i el Servei de Prevenció d'Addiccions. (Tarragona, 2016)

«Sortim per divertir-nos» – Torelló: prevenció de la violència sexual en espais d'oci nocturn

<http://www.ajtorello.cat/frontal/noticies/detall.php?apartat=¬icia=2877>

Campanya local de prevenció de la violència sexual en espais d'oci nocturn (Torelló, 2016) emmarcada dins el projecte Nits Q de Torelló.

Consum de drogues i gènere

Vídeo Energy Control

<https://www.youtube.com/watch?v=DPQ8zkjnyk>

Vídeoanunci sobre reducció de riscos en el consum de MDMA (4'07", Energy Control-ABD, 2018).

https://drogues.gencat.cat/web/.content/minisite/drogues/professionals/prevencio/programa/programes/pdf/jugo_les_meves_cartes_2017.pdf

Baralla de cartes per propiciar la reflexió entre els i les joves i fomentar la seva participació a través de les xarxes socials (Sub Direcció General de Drogodependències).

https://www.youtube.com/watch?v=wer7_ESo3N8

Vídeo divulgatiu dirigit a professionals que aporta claus per a la incorporació de la perspectiva de gènere en l'àmbit de les drogues (9'22", Malva-FSC, 2018).

Mujeres y drogas

<https://energycontrol.org/material/mujeres-y-drogas/>

Llibret sobre prevenció i reducció de riscos per a dones que surten de festa i consumeixen drogues (Energy Control-ABD, 2016).

Expert Universitari en Addiccions i Gènere des del Instituto Deusto de Drogodependencias

<https://www.deusto.es/es/inicio/estudia/estudios/especializacion/adiccionesygenero>

Diploma d'Expert de recent creació del Instituto Deusto de Drogodependencias de la Facultat de Psicologia i Educació de la Universidad de Deusto específic d'aquesta doble matèria. Es tracta d'una formació universitària que es farà cada any. La primera edició és del 2020.

Informe COPOLAD: Perspectiva de gènere i programes sobre drogues: l'abordatge de les desigualtats

<http://periferics.cat/perspectiva-de-genere-i-programes-sobre-drogues-labor-datge-de-les-desigualtats/>

Informe recull de bones pràctiques i experiències que pretén ser una eina que ajudi a incorporar la perspectiva de gènere en les polítiques i programes en l'àmbit de les drogues (COPOLAD, 2014).

Estudio de las campañas de prevención de drogas desde la perspectiva de género

https://www.drogasgenero.info/wp-content/uploads/Estudio_campanas_de_preven-cion_desde_la_perspectiva_de_genero.pdf

Estudi (UNAD, 2012) que té l'objectiu de millorar l'eficàcia de les campanyes de prevenció del consum de drogues en les dones.

Portals web destinats a joves i adolescents

Web LaClara

<http://www.laclara.info/>

Web de prevenció adreçada a joves a partir dels 16 anys, amb continguts amplis i de caire informatiu amb l'objectiu de sensibilitzar sobre els riscos dels consums de drogues (Sub-direcció General de Drogodependències, ASPC).

Portal web actiu que es va actualitzant periòdicament.

Adreces de recopilatoris de materials

- Recomanacions materials educatius:

https://drogues.gencat.cat/ca/professionals/prevenio/programes_i_recursos/ambit_de_lleure/programes_i_materials_educatius/

- Recomanacions per a espais de festa:
https://drogues.gencat.cat/ca/professionals/prevencio/programes_i_recursos/ambit_de_l_oci_nocturn/
- Perspectiva de gènere – Sub-direcció General de Drogodependències, ASPC:
https://drogues.gencat.cat/ca/professionals/perspectiva_de_genere_2/

Bibliografia

- ALTELL ALBAJES, G. (2018). Capítol Chicas adolescentes y consumo recreativo. *Género, adolescencia y drogas*. Octaedro Editorial 2018:
<<https://docplayer.es/79696924-Genero-adolescencia-y-drogas.html>>
- AJUNTAMENT DE TERRASSA (2019). *Guia per incorporar la interseccionalitat a les polítiques públiques*:
<<https://igualtatsconnect.cat/wp-content/uploads/2019/06/Publicacion-Igualtats-Connectades.pdf>>
- COLELL, E., SÁNCHEZ-NIUBÓ, A., DOMINGO-SALVANY, A., *et al.* (2014). Prevalencia de consumo de hiposedantes en población ocupada y factores de estrés laboral asociados. *Gaceta Sanitaria*, 28(5), 369-375.
<<https://scielo.isciii.es/pdf/gs/v28n5/original3.pdf>>
- DELEGACIÓN DEL GOBIERNO PARA LA VIOLENCIA DE GÉNERO (2018). *Percepción social de la violencia sexual* | Madrid: MSSSI.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2018). *Guia per a l'elaboració de protocols davant les violències sexuals ens espais públics d'oci* | Barcelona: Diputació de Barcelona.
<https://llibreria.diba.cat/es/libro/guia-per-a-l-elaboracio-de-protocols-davant-les-violencies-sexuals-en-espais-publics-d-oci_60917>
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA
- *Guia per a l'elaboració d'un pla local de prevenció de drogodependències* (2012):
<https://llibreria.diba.cat/cat/ebook/guia-per-a-l-elaboracio-d-un-pla-local-de-prevencio-de-drogodependencies_52508>
 - *Guia pel disseny de serveis i assessorament en drogues* (2013):
<<https://www.diba.cat/documents/14465/2485077/Guia+pel+disseny+de+serveis+i+assessorament+en+drogues+E-LLIBRE-1.pdf>>
 - *Guia de continguts de la intervenció educativa en cànnabis* (2015):
<https://llibreria.diba.cat/cat/ebook/guia-de-continguts-de-la-intervencio-educativa-en-cannabis_54896#.VSYtZNysVBk>
 - *Estratègies d'intervenció a l'àmbit familiar: Guia per promoure la implicació i la participació de la família als programes preventius* (2011):
<https://llibreria.diba.cat/cat/ebook/estrategias-de-intervencion-en-el-ambito-familiar-guia-para-promover-la-implicacion-y-la-participacion-de-la-familia-en-los-programas-preventivos_53106>

- Detecció i intervenció del consum de drogues en menors d'edat: *Guia per a l'elaboració d'un protocol d'actuació a l'àmbit municipal* (2010):
<https://llibreria.diba.cat/cat/libro/deteccio-i-intervencio-del-consum-de-drogues-en-menors-d-edat-guia-per-a-l-elaboracio-d-un-protocol-d-actuacio-en-l-ambit-municipal_48381>
- FERNÁNDEZ, M.A., DEMA, S. i FONTANIL, Y. (2019). La influencia de los roles de género en el consumo de alcohol: estudio cualitativo en adolescentes y jóvenes en Asturias. *Adicciones*, 31(4), 260-273.
- FUNDACIÓN ATENEA (2018). *Consumo de hipnosedantes. Análisis histórico desde la perspectiva de género*, 2018:
<<https://fundacionatenea.org/OLD/wp-content/uploads/2019/07/Informe-PNsD-2018.-Consumo-de-hipnosedantes.-Analisis-historico-desde-la-PG-2.pdf>>
- FUNDACIÓ SALUT I COMUNITAT (2018). *5º Informe anual 2017-18*. Observatori noctàmbul@s | Barcelona: Fundació Salut i Comunitat.
<https://www.drogasgenero.info/wp-content/uploads/5InformeNoctambul-as_2017-18.pdf>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2008). Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. Barcelona: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions.
- GÓMEZ, R. i MENÉNDEZ, S. (2019). *La evaluación con enfoque de género*. Sevilla: Instituto Andaluz de Administración Pública.
- LAGARDE, M. (2000). *Claves feministas para la autoestima de las mujeres*. Madrid: Horas y Horas.
<<https://diariofemenino.com.ar/documentos/Marcela%20Lagarde%20-%20Claves%20feministas%20para%20la%20autoestima%20de%20las%20mujeres.pdf>>
- MINISTERI DE SANITAT, SERVEIS SOCIALS I IGUALTAT (2015). *Macroencuesta de violencia contra la mujer 2019*, Madrid: Publicaciones oficiales.
<<https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/macroencuesta2015/Macroencuesta2019/home.htm>>
- MINISTERI DE SANITAT, CONSUM I BENESTAR SOCIAL (2018). *Estrategia nacional sobre adicciones 2017-2024*:
<<https://pnsd.sanidad.gob.es/pnsd/estrategiaNacional/home.htm>>
- MINISTERI DE SANITAT, CONSUM I BENESTAR SOCIAL (2020). ESTUDES. Encuesta sobre uso de drogas en enseñanzas secundarias en España 2020:
<https://pnsd.sanidad.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/pdf/ESTUDES_2020_Informe.pdf>
- MORTENSEN, J., OLESEN, A., BØGGILD, H., *et al.* (2007). Socioeconomic correlates of drug use based on prescription data: A population-based cross-sectional register study in Denmark 1999. *Danish medical bulletin*, 54.

- MOSTEIRO, C. i RODRÍGUEZ, M. (2005). *Mujer y Adicción: Aspectos diferenciales y aproximación a un modelo de intervención*. Madrid: Instituto de Adicciones de Madrid.
<https://www.drogasgenero.info/wp-content/uploads/02_Mujer_y_adiccion_InstitutoAdiccionesMadrid.pdf>
- OBSERVATORIO NOCTÁMBUL@S (2018). *5º informe anual 2017-2018*. Barcelona.
<https://www.drogasgenero.info/wp-content/uploads/5InformeNoctambul@as_2017-18.pdf>
- OLIVER, A., CAMPRUBÍ, L., COPPIN, V., *et al* (2020). Prevalencia y factores asociados al consumo de bebidas energéticas en jóvenes de la provincia de Barcelona. *Gaceta Sanitaria*, 19, 254-257.
- PARÉS, M. i MARCH, H. (2012). *Guia per avaluar processos participatius*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
<http://governobert.gencat.cat/web/.content/30_ParticipacioCiudadana/04_Difusio_i_recerca/guies_breus_de_participacio_ciudadana/Guia_per_avaluar_processos_participatius/3-guia_avaluar.pdf>
- ROIG, A. (2013). L'estigmatització de les dones consumidores d'heroïna. *Revista Crítica Penal y Poder*, 4, 113-131. OSPDH: Universitat de Barcelona.
- ROMO, N. (2006). *Género y uso de drogas: la invisibilidad de las mujeres*. Granada: Universitat de Granada:
<<https://digibug.ugr.es/bitstream/handle/10481/22315/g%20a9nero%20y%20uso%20de%20drogas%20la%20invisibilidad.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>
- ROMO, N. (2010). La mirada de género en el abordaje de los usos y abusos de drogas. *Revista Española de Drogodependencias*, 35(3), 269-272.
<https://www.aesed.com/upload/files/vol-35/n-3/v35n3_ed.pdf>
- ROMO, N. (2012). *¿Para chicas o para chicos?. Reflexiones en torno a la inclusión de la perspectiva de género en la prevención de drogodependencias*. Tecnologías de la Comunicación, jóvenes y promoción de la salud. Logroño: Gobierno de la Rioja.
<http://imujer.ugr.es/wp-content/uploads/2014/12/Tecnolog%C3%ADas-de-la-Comunicaci%C3%B3n.indd_.pdf>
- ROMO, N. i PÉREZ-SÁNCHEZ, N. (2013). Las chicas también se arriesgan. A Martínez, D.P i Pallarés, J. (eds.), *De riesgos y placeres: Manual para entender las drogas*. (1ªed, 239-250). Lleida: Editorial Milenio.
<<https://pladrogues.terrassa.cat/wp-content/uploads/2017/08/de-riesgos-y-placeres-manual-para-enteder-las-drogas.pdf>>
- SEN, G. i ÖSTLIN, P. (2007). *La inequidad de género en la salud: desigual, injusta, ineficaz e ineficiente. Por qué existe y cómo podemos cambiarla. Informe final a la Comisión sobre Determinantes Sociales de la Salud de la OMS*. Red de conocimiento en Mujer y Equidad de Género.
<https://www.paho.org/hq/dmdocuments/2007/La%20inequidad_de_genero_en_lasalud_desigual_injusta_ineficaz_e_ineficiente.pdf>

TEIXIDÓ-COMPAÑÓ E., ESPELT A., SORDO L, *et al.* (2018). Differences between men and women in substance use: the role of educational level and employment status. *Gaceta Sanitaria*, 32(1), 41-47.

UNIÓN DE ASOCIACIONES Y ENTIDADES DE ATENCIÓN AL DROGODEPENDIENTE (UNAD). Estudio de las campañas de prevención de drogas desde la perspectiva de genero, 2012:

<<https://www.drogasgenero.info/documento/estudio-las-campanas-prevencion-drogas-desde-la-perspectiva-genero/>>

VALLS, C. (2020). *Mujeres invisibles para la medicina*. Madrid: Capitán Swing.

WEST, C. i ZIMMERMAN, D. (2009). Accounting for doing gender. *Gender & Society*, 23(1), 112-122.

Agraïments

Grup motor

Núria Garcia Rosell, Gemma Garcia Enrich, Marta Carrera Crespo, Roser Orriols
Guillemas, Núria Moreno Deamo, Anna Jiménez Viñas, Maribel Serra Canadell
Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona

Volem agrair a tots els i les professionals municipals que han aportat informació sobre la seva experiència i necessitats territorials a través de l'enquesta en línia i que han estat fonamentals per al disseny d'aquesta guia.

Otger Amatller Gutiérrez, professional expert en drogues
Mireia Luna, Ajuntament d'Abrera, Esparreguera, Olesa de Montserrat i Sant Esteve Sesrovires
Sílvia Rovira, Consell Comarcal d'Osona
Assumpta Lluch, Ajuntament de Mataró
Núria Puentes, Mancomunitat Penedès-Garraf
Lluís Cucurull, Ajuntament de Cubelles, Canyelles i Olivella
Joan Josep Sabater, Mancomunitat Font Santa
Laura García, Ajuntament de Granollers
Carlota Martín, Ajuntament de Begues
Mar Latorre, Ajuntament de Pineda de Mar
Eva Roset, Consell Comarcal de l'Anoia

També volem agrair la seva participació en la confecció d'aquesta guia a tots i totes les professionals següents:

Núria Garcia Rosell, Gemma Garcia Enrich, Marta Carrera Crespo, Roser Orriols Guillemas, Núria Moreno Deamo, Anna Jiménez Viñas, Maribel Serra Canadell de l'Àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona

Altres publicacions de la sèrie Benestar i Ciutadania

Eines

- 1 Recull de normativa sobre participació ciutadana en l'àmbit local
Darrera actualització: juliol del 2015
- 2 Guia pràctica per a la realització de polítiques transversals de gènere en l'àmbit municipal
- 3 La pobresa energètica a la demarcació de Barcelona: Propostes d'actuació des de l'àmbit local
- 4 Pla local de prevenció de drogodependències: Orientacions per al diagnòstic
- 5 Guia per al desenvolupament de projectes d'horts socials ecològics
- 6 Guia per a l'avaluació de l'impacte dels programes d'horts socials
- 7 Guia per a l'elaboració de plans locals LGBTI
- 8 Reglament tipus de participació ciutadana
- 9 Adjudicació i règim intern de l'allotjament d'urgència i inclusió social
- 10 Els equipaments juvenils: Reflexions, certeses i reptes
- 11 Les mesures alternatives a la sanció econòmica: Guia orientativa per a la implementació
- 12 Guia metodològica per a l'avaluació de les xarxes impulsades per serveis socials
- 13 Situació dels serveis socials bàsics des de la perspectiva de l'educació social: Dictamen de revisió
- 14 Situació dels serveis socials bàsics des de la perspectiva del treball social: Dictamen de revisió
- 15 Eines de participació ciutadana: Metodologies i tècniques per a l'acompanyament de processos participatius
- 16 Guia per a l'elaboració de protocols davant les violències sexuals en espais públics d'oci
- 17 Serveis per la no-discriminació i la igualtat de tracte: Guia orientativa per a la seva implementació
- 18 Un model d'equipament juvenil: Definició i requisits mínims
- 19 Equipaments juvenils municipals: Com fem un pla d'usos? Experiències en el territori
- 20 Guia de comunicació per a projectes de participació ciutadana: Documents electrònics a l'Administració
- 21 Guia local per fer front als maltractaments a les persones grans
- 22 Guia per elaborar plecs per a la contractació del servei d'ajuda domiciliària (SAD): Juliol de 2020
- 23 Marc conceptual i línies estratègiques de l'Àrea de Cohesió Social, Ciutadania i Benestar de la Diputació de Barcelona
- 24 Espais familiars de petita infància (0-3 anys): Característiques i funcions dels professionals
- 25 Contractació pública municipal amb perspectiva de gènere: Potencialitats i límits de les clàusules socials, clàusules d'igualtat
- 26 Model del servei d'atenció domiciliària infantil (0-3 anys). Adreçat a dones gestants i famílies amb algun infant de 0-3 anys